

C. CONSTANTINESCU-MIRCEȘTI și ION DRAGOMIRESCU

Înainte de înfăptuirea Unirii, se spunea în mod obișnuit „margine“ sau „marginea țării“ regiunilor limitrofe cu hotarul dintre Moldova și Țara Românească ; „dacă au sosit Ștefan vodă la margine noiembrie 8 zile, scrie cronica lui Ureche, au împărțit steagurile oștirii sale pe Milcov“¹. În anul 1655, Dabija, păzitorul hotarelor Moldovei, scrie lui Gheorghe Ștefan că „au venit Dumitrașcu din Jilești cu alți călărași și șed la Focșani și ne așteaptă acolo la margine să facem pace“². În Țara Românească se dă aceeași numire regiunii limitrofe cu Moldova ; astfel, documentele menționează Călugărenii din jud. Slam Rîmnîc, „moșie ce se află la margine“³ sau „Petreanii moșie la margine“⁴.

Ținuturile de margine din Moldova nu trebuie confundate cu așa-numita margine care se bucura de unele privilegii. Când Grigore Ghica vodă fixează obligațiile țaranilor șezători cu casa pe moșiile boierești, hrisovul domnesc precizează că numai satele ce vor fi pe marginea hotarului se vor bucura de o reducere la jumătate a obligațiilor ce le au țaranii clăcași ; aceeași specificare se face și în așezămîntul pentru boieresc al lui Grigore Calimach din 1768⁵ ; este lămurit deci că privilegiile se referă numai la satele așezate în apropierea hotarului, acelea care cad asupra marginii, cum spun documentele și nu asupra întregului ținut. O delimitare precisă a acestei zone nu se poate face și chiar un dregător cu atribuții speciale cum era marele căpitan de margine își extindea autoritatea la un teritoriu care variază după dispoziții și împrejurări.

Pînă la începutul secolului al XIX-lea, hotarul dintre Moldova și Țara Românească nu constituia, propriu-zis, o piedică pentru locuitorii marginii care puteau trece dintr-o parte în alta a hotarului fără a fi obligați să îndeplinească vreo formalitate. O reglementare a raporturilor dintre cetățenii șezători pe marginea hotarului dintre cele două țări se face la Focșani, în anul 1706, dar hotărîrile luate cu acest prilej nu capătă niciodată forță obligatorie și ele cad repede în desuetudine.

Siretul și cu afluenții săi formau, în această parte a bazinului lui inferior, cel mai important centru de convergență de ape din întreaga Moldovă ; din

¹ Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*, ed. P. P. Panaitescu, p. 89.

² N. Iorga, *Studii și documente*, vol. IV, p. 36.

³ Biblioteca Academiei, CCXVII/17.

⁴ Arh. st. Buc., ms. 132 și 255

⁵ Radu Rosetti, *Pămîntul, sătenii și stăpîinii*, București, 1907, p. 464 și 467.

cele două brațe, care se desfăceau la sud de satul Ciușlea de astăzi și care se reuniau în dreptul satului Corbul, porneau numeroase gârle care, la rîndul lor, puneau în mișcare mori, formau iazuri și dădeau o fertilitate deosebită pămîntului pe care îl străbăteau. Din cauza devierilor Siretului în această parte a cursului său, au avut numeroase încurcături provocate de faptul că vechiul braț își luase numele de Sirețel, iar pe albia Bîrladului curgea acum Sirețul cei bătrîn ⁶.

Întreaga rețea de ape existentă în bazinul inferior al Siretului a suferit mari prefaceri începînd de la sfîrșitul secolului XVI-lea. Sirețul, în timpul evoluției sale spre răsărit, a distrus unele sate, cum este cazul Blehanilor, risipit de surparea malurilor acestei ape ⁷. Sirețelul, rămas pe urma Siretului, în ultima lui fază (sfîrșitul secolului al XVIII-lea) își îndrumează debitul micșorat de ape pe cursul Putnei pînă la totala lui dispariție, iar Bîrladul, înainte de a avea cursul cunoscut de noi, curgea pe altă albie ; în anul 1824, locuitorii din satele Gîrlești și Nămoloasa mărturisesc că matca Bîrladului în vechime era mai spre răsărit „unde să numește Bîrlățelul“. Tot în același an, domnul Moldovei statornicește stăpînirea lui Costache Conache pe moșia Crîngeni, „pe matca veche a apei Bîrladului numită Bîrlățel“ ⁸.

Era firesc ca în această regiune împînzită de atîtea ape, afluenții Siretului, gârlele Putnei și ramificațiile Sirețelului să pună în mișcare un mare număr de mori la care veneau să macine și locuitorii din ținuturile învecinate. Numai satul Rădulești, astăzi în raionul Focșani, apare într-o statistică din anul 1854, cu 7 mori în 17 pietre, iar ținutul Putnei, după aceeași statistică, apare cu un număr de 242 de mori în 395 de pietre, clasîndu-se între ținuturile cu cel mai mare număr de mori din Moldova ⁹. Ținutul Neamțului, care apare tot cu 242 de mori, reprezintă o capacitate mai mică de măcinat și vine după ținutul Putnei, din cauză că numărul arătat de mori funcționează cu 363 de pietre. De altfel, după toate indicațiile pe care le avem, numărul morilor în regiunea de margine a Moldovei era în trecut mult mai mare decît acel pe care ni-l înfățișează statisticile menționate, bună parte din ele dispărînd la sfîrșitul secolului al XVIII-lea, oînd Sirețelul, cu volumul de apă scăzut, n-a mai putut să le alimenteze pe tot cuprinsul său.

Alături de ape, amborele a fost legiuitul și primul ocupant al acestui pămînt. Păduri nesfîrșite se întindeau de o parte și de alta a satelor străvechi, iar

⁶ Mironescu Cristofor, *Hotarul dintre Moldova și Muntenia*, în „Anuarul de geografie și antropogeografie“, 1910—1911, p. 87.

⁷ Un proces născut în urma acestor devieri ale apelor Siretului este cel dintre m-reea Neamțului și vornicul Costache Conache. M-rea cerea ca la stabilirea hotarelor moșiilor Golășei-Crîngeni să se țină seamă de numirea din acel moment a apelor, dar judecata Divanului din 1824 constată că numele moșii „trebuie să-și aibă întruparea din matca Siretului vechi numit Sărițelul, ce este hotar al Țării Românești, pînă în apa Bîrladului pe care curge acum apa Siretului“. Cunoscutul pravilist Andronache Donici, delegat să facă cercetări în aceeași problemă, pe baza documentelor consultate, deduce că apa Siretului a început să se mute pe matca Bîrladului, între anii 1632—1667 (Arh. st. Buc., M-rea Neamțului, XXVII/55).

⁸ Biblioteca Academiei, XCIX/107 și 108.

⁹ Arh. st. Buc., Ministerul de Interne, Moldova, 1854/21.

drumurile erau străjuite pînă în timpurile din urmă de arbori seculari. Din cele mai îndepărtate vremuri și pînă în secolul al XVIII-lea, aflăm neîncetate îndemnuri pentru tăierea pădurilor, iar pentru că în această operație de curățire a locurilor conta numai munca, terenul defrișat rămînea întotdeauna proprietatea celui care depunea efortul.

În astfel de situații este ușor de înțeles pentru ce locuitorii din veacurile trecute aveau drepturi nelimitate de folosință asupra lemnului din pădure; cel care reușea să facă o „curătură“, pe lîngă faptul că rămînea proprietarul acestui loc, aducea o contribuție serioasă la efortul comun de lărgire a suprafețelor de cultură. Pînă la sfîrșitul secolului al XVIII-lea, pădurile mai acopereau în regiunea de margine de la sudul Moldovei suprafețe imense; o hartă strategică întocmită la 1790 ne poate da o idee de desimea codrilor care la acea dată mai înaintau pînă la sudul orașului Focșani¹⁰. Dovadă că pădurile acopereau, altă dată, cea mai mare parte din regiune ne-o mănturisește însăși toponimia locului. Astfel, între Siret și Sirețel existau Poienile Sasului, apoi Dumbrăvița și Poiana Vidrei, denumiri care presupun în jurul lor întinderi ocupate de păduri. Codrii Sîrbilor amintește iarăși de desimea pădurilor în jurul satului Sîrbi, așezat pe valea Putnei. La sfîrșitul secolului al XVII-lea, satul Sasul¹¹, așezat în vechile poieni ale Sasului, mai era străjuit de păduri, deoarece în 1698, un Grigore, nepotul lui Obreja, dăruiește căpitanului Enache Raneti, în acest sat, „două pogoane de pădure pe ulița Zahariei la deal“¹².

Multe din satele așezate pe linia hotarului din Moldova își aveau omonimul lor în Muntenia. Acest fenomen se explică prin nevoia de pază care determina apariția unor așezări în aceleași puncte, de o parte și de alta a graniței, prin roirea satelor de la marginea țării în principatul vecin, unde locuitorii puteau scăpa, cel puțin pentru cîtva timp, de sub prigoana asupritorilor; în acest caz, noua așezare întemeiată va lua în mod obișnuit numele satului din care locuitorii au plecat. În alte împrejurări se poate ca un sat așezat pe linia de graniță să primească numele unei așezări din cealaltă parte, fără ca acest fapt să fie condiționat de situațiile arătate mai sus; în general, cele două denumiri fuzionează, luînd numele satului care, sprijinit pe un ansamblu de factori determinanți, are forța să impună celui alt numele său. Într-un document din anul 1760, se explică în felul acesta numele dat satului Soci-Dimăceni din Moldova, devenit mai în urmă Vadul Roșca; „Fiind dinspre Țara Românească, satul care se chiamă Socii lui Dănie, cu numele Socilor din cea parte, prefăcînd oamenii cum este margine și de iastă parte pe hotarul Dimăceniilor, au început de la o vreme a să zice Soci și oamenilor ce trăia la acest capăt de hotar a Dimăce-

¹⁰ Biblioteca Academiei, H. 456—DIX. 2.

¹¹ Astăzi în raionul Focșani.

¹² Bibl. Academiei, CXXXIII/80. Într-un document nedatat, niște răzăși dau mărturie egumenului m-rii Dumbrăvița că Poiana Prisăcii n-a fost moșia lui Dediu, „că noi știm cînd s-au făcut acea poiană din pădurea întregă, în zilele Ducăi vodă cel bătrîn, au venit niște oameni din Bilești fiind foame mare, care s-au tras trei ani acea foame și au făcut acei oameni curătură acolo și casă și un om, au hultuit și merii acei care erau în poiană (Arh. st. Buc., mss. 524/85).

nilor¹³. În afară de Soci mai găsim următoarele sate așezate față în față pe linia hotarului, care poartă aceleași numiri; Mîndrești, Hîngulești, Belciugul, Gîrlești, Maluri, Măxineni etc.

Unele sate se numesc după configurația terenului; Maluri, așezat pe malul Siretului, înainte ca acesta să fi deviat spre răsărit; Gîrlești, între apele Bîrladului și ale Siretului și alt Gîrlești așezat între gîrlele Putnei; Belciugul, așezat în una din meandrele Siretului; Zătun, așezat pe malul Siretului, unde se făceau îngrădirile de stuf pentru prins pește; Poienile Sasului și Dumbăvița, așezate, așa cum s-a arătat, în pădurile dintre brațele Siretului; locul de trecere peste Siret va fi numit Vadul lui Roșca; locuitorii din Dimaci vor întemeia în apropierea așezării din care au roit, satul Dimăceni.

Satul Sîrbi de pe apa Putnei, care se numea pînă la începutul secolului al XVII-lea Oprișoaie Ciorna¹⁴, își ia numele actual de la colonia slavă care se așezase acolo, probabil în secolul al XVI-lea¹⁵.

Rețeaua cea mai deasă de sate, în vechiul ținut al Putnei, exista în secolele XV și XVI, pe cursul superior al Putnei, începînd de la Căliman-Vidra și pînă la vînsarea Putnei în Siret, pe vechea albie care mai poartă numele Putna Seacă. Unul din drumurile principale care venea din nordul Moldovei trecea Siretul pe la Ionășești și străbătea pe vechea vale a Putnei, o regiune larg deschisă, acoperită cu vii și cu locuri de cultură. În acest spațiu restrîns se găsea Tîrgul Putnei, menționat în privilegiul comercial confirmat Lembergului de către Ștefan cel Mare la 3 iulie 1460; apoi satele cu privilegiu de la Alexandru cel Bun, cum sînt Bătineștii, Igeștii, Zbierăștii, Călimăneștii; altele cu privilegiu de la Ștefan cel Mare, Româneștii unde a fost Roman Spîrul, Sendreștii, Tigăneștii, Hluzeștii, Catina, Sineștii, multe din ele dispărute astăzi¹⁶. Existența atîtor așezări, între care și Tîrgul Putnei, pe cursul mijlociu al apei Putnei, ne arată că viața comercială se desfășura pînă în secolul al XV-lea, în această parte a ținutului Putnei și numai mai tîrziu s-a deplasat spre sud, o dată cu abaterea Siretului spre răsărit și cu noua orientare a circulației care a creat elemente favorabile pentru apariția tîrgului Focșani. Regiunea în care a apărut acest tîrg¹⁷ nu îndeplinea pînă în secolul al XVI-lea, condițiile necesare pentru dezvoltarea unui centru comercial. A trebuit să se realizeze defrișarea masivă a pădurilor din această zonă, să se creeze căi principale de acces, pentru ca Focșanii să preia funcțiile economice ale Tîrgului Putnei din Moldova și ale Socolilor din Muntenia, dispărute între timp. Tîrgul care a luat ființă aici se suprapune ca funcție economică peste o aglomerație formată inițial din satele Brătulești, Sîrbi (Moldova) și Stăești (Țara Românească). Procesul de fuzionare

¹³ Arh. st. Buc., m-rea Adam IV/35.

¹⁴ *Ibidem*, mss. 628, f. 351. Alexandru vv întărește m-rii Berzunțul satul Sîrbii, mai înainte Oprișoaie Ciorna.

¹⁵ Ion Gigătul face „împărțeala” în hotarul Sîrbenilor care merge pe trei bătrîni: Sîrbul, Popescu și Huzum. Probabil că strămoșii acestui Sîrbu au dat numele satului.

¹⁶ În secolul XVI—XVII, apar tot pe cursul mijlociu al apei Putnei satele Grigorești, Mirăești, Măești, Slăvoaie (Arh. st. Buc., m-rea Răchitoasa, VII/36).

¹⁷ Prima mențiune despre existența tîrgului Focșani se face în hrisovul din 16 aprilie 1559, N. I o r g a, *Studii și documente*, vol. VII, p. 285.

sat-oraș a întârziat atâta timp cât mecanismul economic n-a suferit diferențieri prea mari¹⁸. Chiar mai târziu când satele își pierd individualitatea lor, târgul Focșani prezintă o structură specifică în felul ei; așezat pe graniță, el este împărțit din punct de vedere administrativ și politic în două părți distincte, în timp ce aspectele economice tind spre o unitate care depășește barierele impuse de hotar¹⁹.

Trecerea brațului principal al Siretului pe albia Bîrladului a creat o nouă conjunctură favorabilă apariției târgului Piscu, din ținutul Tecuciului, care din sat pe apa Bîrladului, cum este menționat în documentele de la începutul secolului al XVII-lea, devine târg pe apa Siretului, spre sfîrșitul aceluiași secol și un nod de circulație activă între cele două țări²⁰. Celelalte târguri pe care le găsim în regiunile de margine sînt de dată mai recentă; târgul Nămoloasa a fost înființat de Costache Conache în secolul al XIX-lea²¹, iar târgul Panciu apare tot în acest timp înființat de mănăstirea Adam, pe moșia căreia se găsea; obligațiile pe care le au târgoveții față de mănăstire sînt statonnicite prin hrisovul domnesc din iunie 1823²².

Încă din secolul al XVII-lea, negustorii din părțile Odobeștilor, unde cultura viilor luase o însemnată dezvoltare, pătrund cu această marfă pînă la Moscova²³. La 1701, Odobeștii erau plini de negustori, abageri și cazaclii care merg la „Cazaci“, în Rusia apuseană, dînd vin pentru piei și alte produse rusești²⁴. Este curios că deși o viață comercială activă este semnalată de multă vreme în acest centru, formal Odobeștii nu devin târg decît la începutul secolului al XIX-lea²⁵.

Prima convenție cunoscută prin care se încearcă o reglementare a raporturilor dintre locuitorii șezători pe marginea hotarului. Am arătat că primul document oficial prin care se încearcă o reglementare a problemelor ce interesează regiunile de margine ale celor două țări este actul din 1706, care prezintă toate aspectele unui tratat și care devine unic prin interesul pe care îl prezintă²⁶. La încheierea acestui act atît de important prin conținutul său, din partea domnului Moldovei, Antioh Cantemir, au fost delegați Ion Buhuși biv vel logofăt, Mitre Apostol biv vel vornic și Dumitru Macri vel pitar, sta-

¹⁸ Pînă tîrziu, documentele mai menționează satele sau moșiile Stăești Brătulești. Vezi D. C a i a n, *Istoricul orașului Focșani*, 1906, pp. 20, 27.

¹⁹ La începutul secolului al XIX-lea, se mai trecea cu mărfuri dintr-o parte în alta a orașului, fără nici o restricție, iar așa-numitul obor era comun locuitorilor de pe ambele margini.

²⁰ Importanța comercială a acestui centru se poate constata și dintr-o carte a lui Antioh Cantemir care împuternicește m-reă Neamț să aibă a lua din târgul de la Piscu și de la Ciofresți a zecea parte din grădini și din tot venitul.

²¹ În „Albina Românească“ din 27 martie 1849, prințul Neculai Conache Vogoride anunță că arendează moșiile Nămoloasa cu târgul Nămoloasa și cu celelalte moșii care fac parte din același complex.

²² Arh. st. Buc., m-reă Bogdana, XXXIX/5.

²³ N. I o r g a, *Istoria comerțului românesc*, I, București, 1925, p. 291.

²⁴ *Ibidem*, p. 29.

²⁵ C. C. G i u r e s c u, *Istoria românilor*, III/II, p. 505.

²⁶ Biblioteca Academiei, LXXIV — 35.

roste de Putna ; din partea lui Constantin Brîncoveanul, domnul Munteniei, iau parte Ștefan Cantacuzino, viitorul domn al Munteniei, Șerban Prisăceanu și biv vel comis Donea Dămian, vel căpitan de marginea Țării Românești.

La 29 mai 1706, delegațiile în felul acesta alcătuite se întrunesc la Focșani „pentru așezarea ponturilor“. După ce se discută problema Sirețelului oa apă de hotar, delegații hotărăsc ca pentru pădurile ce sînt pe locul Moldovei, de acum înainte muntenii să nu mai treacă la aceste păduri „dacă n-or îngădui Moldovenii ; numai cînd se vor putea tocmi cu stăpînii pădurilor, atunci să meargă să taie. Iar nevrînd să îngăduiască să nu mai meargă să taie lemne în pădurile lor“.

Hotărîrea luată prin actul de la 1706 constituie prima opreliște impusă locuitorilor din Muntenia care pînă acum se puteau folosi de lemnul din pădurile așezate în regiunea de margine a Moldovei și faptul acesta ne face să înțelegem cît de mare era libertatea de circulație între cele două țări. Tot cu acest prilej, delegații ambelor părți hotărăsc să interzică pe viitor ca vitele muntenilor sau ale moldovenilor să mai calce hotarul, arătîndu-se că „au destul loc să îmble“.

Muntenilor, care se pare că sînt cei mai păgubiți prin această așezare a ponturilor, li se pun și alte opreliști ; astfel se precizează cînd este vorba despre fînețuri, grădini și alte locuri de hrană că „de vor moldovenii pe munteni să-i îngăduie să-și facă grădini și fînaț, bine, iar de nu, să le strice grădinile și să-i gonească și așa să se dea răspunsul muntenilor, să nu mai treacă pe locul moldovenilor, să nu mai facă grădini nici fînețe fără voia lor“.

Deoarece în acest timp exodul muntenilor cumpărători de moșii, înspre Moldova, era în plină ascensiune, într-un articol al acestor ponturi intitulat „Pentru moșiile de Țara Moldovei ci să află cumpărate de munteni“, se hotărăște ca acei munteni care au cumpărat mai de mult moșii în Moldova, să le stăpînească, „dar de acum înainte să nu mai fie volnici muntenii a cumpăra moșii de la Moldova“.

Articolul intitulat *Pentru lucrul viilor* este mai mult un răspuns dat de delegații munteni celor moldoveni, care probabil se plîngeau de același exod al muncitorilor munteni spre podgoriile din regiunile Putnei ; „Să nu primească, se spune în acest articol, moldovenii pe munteni la lucru și la sume de bani că îndată s-or întoarce acasă, că știu că cu sila muntenii n-or hi mergînd la Moldova să lucreze la vii“.

Se mai iau hotărîri în această așezare a ponturilor de la Focșani, în legătură cu locuitorii fugiți pentru neplata dăjdiilor din Moldova în Muntenia și invers. Acești locuitori se vor putea întoarce dacă vor voi, nestingheriți la locurile lor, iar pentru cei care vor fugi de la această dată și pentru cei fugiți de greul dăjdiilor la data întrunirii delegațiilor, comisia hotărăște să fie lăsați în pace și să fie urmăriți numai zapcii strîngători de bani, care au fugit cu sumele încasate.

După cum se poate constata, în această așezare a ponturilor, în afară de cîteva dispoziții care privesc în mod egal atît pe munteni, cît și pe moldoveni, restul se referă la unele opreliști puse de moldoveni muntenilor, care începuse să exploateze regiunea de margine a principatului vecin. Cu alte cuvinte, moldovenii încercau să limiteze influența muntenilor, din ce în ce mai resimțită

În Moldova, care îngrijorează boierimea din această țară, interesată la cumpărarea moșiilor. Între boierii care fac parte din această comisie găsim pe Ștefan Cantacuzino, viitorul domn al Munteniei, vel căpitan de margine Donea Dămian și Macri starostele ținutului Putna, toți deținători de moșii în regiunea de graniță a celor două țări și deci interesați unii în menținerea libertății de cumpărare a moșiilor de peste graniță, alții în impunerea opreliștii; după cum s-a văzut a triumfat punctul de vedere al moldovenilor în această chestiune. O importantă hotărâre luată cu acest prilej se referă la situația țăranilor fugiți dintr-o parte în alta a graniței, pentru neplata dăjdiilor. Aceștia nu vor mai fi urmăriți în viitor și vor fi lăsați să locuiască în pace acolo unde s-au stabilit sau se vor putea întoarce nestingheriți la locurile lor. Această schimbare de atitudine față de țăranii fugiți se poate pune în legătură cu noul sistem de percepere al dărilor, inițiat de Antioh Cantemir încă din ultimul an de stăpânire al primei sale domnii ²⁷.

Situațiile reglementate destul de vag în această așezare a ponturilor n-au fost prea multă vreme respectate; boierii din Muntenia continuă să cumpere moșii în Moldova și între aceștia găsim și pe acel „Mare căpitan de margine al Țării Românești“, Donea Dămian, pe care domnul Moldovei, Mihail Răcoviță îl numește „cinstit prietenul nostru“ când îi întărește proprietăți obținute în Ostrovul Siretului la Crângeni și vaduri de moară pe Sirețul și în alte părți situate în regiunea de margine a Moldovei.

Pătrunderea boierimii și a mănăstirilor în regiunile de margine de la sudul Moldovei. Majoritatea satelor aflătoare în regiunea de margine de la sudul Moldovei, în afară de locuri de cultură, vii, iazuri, prisăci etc., fiind așezate pe cursul apelor, au vaduri de moară și faptul acesta determină boierimea și mănăstirile să se înfrunte pentru stăpânirea lor. Așa cum s-a arătat, pe cursul Putnei de la Vidra și pînă la Bizighești, exista una din cele mai dese rețele de sate din regiune, care devine totodată și o zonă principală de atracție pentru cei interesați. Pătrunderea în această zonă s-a făcut în etape dintre care prima și cea mai importantă o constituie asaltul pentru stăpânirea vadului de moară; în secolul al XVI-lea, mănăstirea Berzunțul stăpânește oște două și trei vaduri de moară în satele Mirăești, Slăvoaie ²⁸, Măești ²⁹, Sârbi ³⁰, iar mănăstirea Tazlău în Țigănești, Sinești și Măești ³¹, toate așezate pe valea Putnei. La începutul secolului al XVII-lea, mănăstirea Secul stăpânește vaduri de moară la Țîrgoveni și Cofești, iar căminarul Irimia Dabija în satele Sendrești, Gligorești și Stoiești ³², în timp ce fratele său, Istrate Dabija, apare cu cumpărături de vaduri de moară în Bizighești și Olișești ³³.

²⁷ C. C. Giurescu, *Istoria românilor*, vol. III/II, p. 647.

²⁸ *Documente privind istoria României*, veac XVI, vol. III, A. Moldova, doc. 448.

²⁹ Arh. st. Buc., mss. 629, f. 43.

³⁰ *Ibidem*, f. 534.

³¹ *Documente privind istoria României* veac XVI, A., vol. II, doc. 36, 60, 102.

³² Arh. st. Buc., m-rea Răchitoasa, VII/13, 14, 16, 17, 23.

³³ Biblioteca Academiei, LXVI/112.

Bogăția acestor sate poate fi dedusă și din felul cum sînt înfățișate în unele documente ; astfel, într-un act domnesc din secolul al XVII-lea, se arată că satul Țigănești „are două vaduri de moară în patru roate, în gîrla Putnei din gios și vatra satului și viile cele bătrîne și cu pomeți împotriva morilor“³⁴. Majoritatea satelor, așezate pe cursul Putnei la nord de Focșani, prezintă situații asemănătoare, ceea ce explică năvala boierimii și a mănăstirilor spre locurile din această parte a marginii de la sudul Moldovei ; veniturile apreciabile pe care le dau morile din aceste sate determină și pe unii neguțatori să-și plaseze banii în astfel de întreprinderi ; un Iane neguțător din tîrgul Bîrlad apare, în anul 1612, cu mai multe mori pe gîrla Putnei, între Vitănești și Bolotești³⁵. Înalții dregători, dintre care unii cu rosturi în ținuturile de margine, devin proprietari de vaduri de moară în satele așezate pe același curs al Putnei ; Condrea Bucium, vornic al Țării de Jos, stăpînește la 1580, vaduri de moară în Bizighești și Făurei³⁶, iar spătarul Nădăbaicu în satul Vlăcești³⁷.

Mărturiile sînt suficiente pentru a ne da seama de atracția pe care o exercită vadul de moară asupra celor interesați ; în bătălia care se dă pentru stăpînirea satului, moara constituie în mod obișnuit prima poziție cucerită de cotropitori. O dată încăpute pe alte mîini, vadurile de moară și locurile cele mai bune, satul întreg va intra într-o fază lipsită de stabilitate care-i grăbește totala lui aservire.

Caracteristic pentru această zonă, apare faptul că în afară de satele cu privilegii de la primii domni ai Moldovei, cum sînt Bătineștii, Igeștii, Româneștii, care inițial, la obținerea privilegiului, au avut un singur boier stăpînitor, în celelalte sate, cotropitorii nu ajung să stăpînească decît părți din același hotar. Găsim aici, lucru mai rar, stăpîni de sate proveniți din altă clasă socială decît cea boierească. Astfel țiganul Nicola cumpără în timpul lui Al. Lăpușeanu a cincea parte din satul Bolotești cu vad de moară în Putna³⁸, dovedă că anumite meșteșuguri puteau să fie valorificate în epoca respectivă.

La începutul secolului al XVII-lea, documentele menționează sate care încap sub o singură stăpînire, cum sînt Romanăștii și Tîrgoveștii³⁹. Această situație realizată de unele mănăstiri este totuși în cele mai multe cazuri numai aparentă. Se obișnuiește ca un sat în care majoritatea sătenilor „sînt vînduți“, să fie trecut în categoria satelor clăcărești, deși o bună parte din locuitori mai stăpînesc încă locurile lor. Astfel cunoaștem în această situație satele de pe valea Putnei, Grigorești și Sendrești, care apar în prima jumătate a secolului al XVIII-lea, în stăpînirea m-rei Răchitoasa, dar o hotarnică din 1741. ne arată că din această parte de moșie a satelor menționate „s-a venit mănăstirii 34 de pămînturi pol, iar țaranilor 21“⁴⁰.

³⁴ Arh. st. Buc., mss. 572, f. 82.

³⁵ *Documente privind istoria României*, veac XVII, vol. III, A. Moldova, doc. 195.

³⁶ *Ibidem*, veac XVI, vol. III, doc. 195.

³⁷ *Ibidem*, doc. 566.

³⁸ *Ibidem*, doc. 15.

³⁹ Arh. st. Buc., m-rea Bisericiani, 15/5 și m-rea Neamț LXIX/11.

⁴⁰ *Ibidem*, mss. 572, f. 98.

Aceste situații explică de multe ori puțința de refacere a unor sate care din dependente cum apar în secolele XVI—XVII devin răzășești la începutul secolului al XIX-lea; nucleul care își mai păstrase independența a putut să modifice, cu timpul, întreaga structură a satului⁴¹.

În concluzie, cu micile excepții pe care le-am arătat, majoritatea satelor de pe valea Putnei, în secolele XVI—XVIII, își împart hotarul între mai mulți stăpînitori, iar ca o consecință a efortului depus de cei interesați pentru pătrunderea în aceste sate, la sfîrșitul secolului al XVII-lea nu mai găsim în această parte a apei Putnei nici un sat în întregime răzășesc.

Altă zonă de atracție pentru boierime și mănăstiri o formează, în aceeași regiune de margine a Moldovei, satele așezate pe dreapta Siretului de la confluența Sușiței cu această apă, pînă la sud de Pădurea Neagră de astăzi. Într-un spațiu relativ restrîns existau zece sate dintre care șapte sînt dispărute⁴², între aceste așezări se găsea și satul Văcărești, pe care îl considerăm centrul zonei menționate atît prin poziția lui în cadrul acestui complex, cît și prin importanța economică ce i se acorda. În afară de vaduri de moară, satul mai avea și vad de pod peste Siret, ceea ce însemna condiții optime pentru valorificarea lui. Între boierii care dau asalturi pentru cotorpirea acestui sat se găsește pe primul plan familia Dabija, care prin situațiile proeminente ce le ocupă numeroșii săi membri în ierarhia statului, ajunge posesoarea celor mai numeroase și întinse proprietăți în regiunea de margine a Moldovei. Procesul de infiltrare a acestei familii în Văcărești și satele învecinate a durat mult și lichidarea totală a răzeșilor din această așezare nu se constată nici după un veac de stăruitoare eforturi făcute de descendenți din familia Dabija.

Istrate Dabija, care fusese pîrcălab și vornic de Țara de Jos înainte de a ajunge domn al Moldovei, era de loc din satul Păunești, ținutul Putnei, frate cu Dumitru Dabija și cu căminarul Erimia, acesta din urmă fost și el pîrcălab al ținutului Putna. Din faptul că acest frate al lui Istrate Dabija își spune în acte de multe ori Eremia Cărstian sau „fiul lui Cărstian din Păunești“, s-a tras concluzia că ar putea fi frate vitreg cu Istrate Dabija⁴³. În multe din actele cunoscute, Eremia își adaugă însă și numele patronimic Dabija, iar în altele își spune „fratele Dabijii“⁴⁴, ceea ce infirmă presupunerea făcută de istoricul

⁴¹ În această situație găsim satele Olișăști, Găgești, Bolotești, care dependente în secolele anterioare, apar răzășești în secolul al XIX-lea.

⁴² Satele din acest complex care au existat pînă la sfîrșitul secolului al XVIII-lea sînt următoarele: Jugastri, Văcărești, Strejești, Pitici, Goidășești, Pungăcești, Dobrotești, Rădulești, Birlădeni și Mircești; dintre acestea se mai găsesc astăzi Rădulești, Mircești și Străjești.

⁴³ I. Tănoveanu, *Marele spătar Ilie Tifescul*, în „Anal. Acad. Rom.“, 1909—1910, p. 809.

⁴⁴ În mss. 572 aflător la Arh. st. Buc., găsim: Eremia Dabija (f. 124 și 241), fecionul lui Cărstian din Păunești sau Eremia fratele Dabijei (f. 174).

I. Tanoviceanu⁴⁵. Într-o hotarnică din anul 1660, un Dubenski, fost căpitan, face alegerea părților de cumpărătură și ocină din Păunești „ce-au avut de la părinții lor, Dabija ce-au fost vornic mare și Erimia ce-au fost căminar“. Actul, după cum se poate constata, confirmă legăturile Dabijeștilor cu satul Păunești din care se trăgea fostul domn al Moldovei⁴⁶.

Eremia Dabija a fost căsătorit de două ori; prima dată cu Ana Gheuca fiica stolnicului Dumitrașcu Gheuca și a doua oară cu Măriuța fiica popei Sava din Cruce. Din aceste două căsătorii s-au născut cinci copii, toți căpătuți de tatăl lor Erimia și de unchiul lor Istrate Dabija, om bogat și cu mare influență chiar înainte de a ajunge domnul Moldovei. Acești copii au devenit, la rîndul lor, mari cumpărători de sate și moșii, iar între cei care au acumulat cea mai mare avere este Enache dlucer care a avut doi fii pe Postolache și pe Ilie⁴⁷. Acesta din urmă este cunoscutul spătar Ilie Enache Țifescul, zis Frige Vacă, ajuns la cele mai înalte trepte în ierarhia țării și cunoscut mai ales prin rolul odios pe care l-a avut în omorîrea cronicarului Miron Costin și a fratelui său Velicico⁴⁸.

Văcăreștii, azi dispărut, era un sat vechi, prețuit pentru numeroasele surse de venituri pe care le oferea. Așezat între Siret și una din gârlele Putnei, avînd, așa cum am arătat, heleșteie, vaduri de mori și pod peste Siret, satul a cunoscut năvala boierimii din cele mai îndepărtate timpuri. Într-un document de la Petru Rareș, din anul 1533, prin care se întărește o vînzare de ocină din Văcărești unui Petre și altora se vorbește de darul ce au avut tatăl lui Staneș „de la părintele domniei mele Ștefan vv, o bucată de sat din Văcărești“ Deci satul exista pe timpul lui Ștefan cel Mare și cu mult mai înainte. Interesant apare faptul că în actul pe care îl menționăm, 9 persoane vînd dreptul lor de ocină din

⁴⁵ I. Tanoviceanu, *op. cit.*, p. 809. Un act în care este vorba despre fiii lui Erimia ot Cruce, l-a făcut pe Tanoviceanu să facă și această afirmație eronată că Eremia și deci și Istrate Dabija ar fi fost feciorii lui popa Sava din Cruce, ținutul Putnei. Documentul pe care se sprijină cînd face această afirmație este din anul 1653 de la Vasile vv, și în el se vorbește despre „păra ce au avut Irimia Dabija și C-tin, feciorii popii Savii“ și cu Teodosia fata lui Nădăbaicu. (Arh. st., mss. 572, f. 153, 154). Fiind vorba despre un drept de moștenire asupra unui Țigan căldărar, Erimia se constituie ca parte, reprezentînd drepturile soției sale care este fata lui popa Sava din Cruce; de altfel acesta este singurul document cunoscut în care el apare ca fiu al popii Sava, celelalte arătîndu-l ca fiu al lui Cărstian din Păunești (vezi mss. 572, f. 60, 123, 131 etc.). Confirmarea faptului că Erimia este ginerele popii Sava din Cruce se găsește în aceiași mss. 572, doc. 173, 184, 190.

⁴⁶ Biblioteca Academiei., XCVIII/73.

⁴⁷ I. Tanoviceanu, *op. cit.*, I. Antonovici, Documente bînlădene, vol. III p. 280.

⁴⁸ În 1691, la Băceni lîngă Bîrlad, se căsătorea Ion Palade cu fata lui Ion Racoviță. La această nuntă se pune la cale un complot care este divulgat lui Constantin Cantemir de către Ilie Enache Țifescul și care are ca rezultat tragică omorîre a lui Miron Costin cronicarul și a fratelui său Velicico. Omorîrea celor doi frați care se bucurau de multe simpatii în societatea vremii a stîrnit un val de indignare care s-a răsfrînt mai ales asupra lui Ilie Enache, autorul moral al acestei nenorociri. Fapta care îi apăsa conștiința l-a determinat probabil ca, în 1697, să clădească m-reă Răchitoasa, căreia îi lasă prin testament jumătate din averea lui, cealaltă jumătate rămînd fiului său Gavrilică care murind fără urmași întreaga avere rămîne m-rei Răchitoasa (I. Tanoviceanu, *op. cit.*, în *loc. cit.*, p. 809).

acel sat, la 20 de persoane care vor stăpîni proprietatea tot în devălmășie⁴⁹. Într-un document din anul 1594 se atestă vînzarea unei jumătăți din satul Văcărești de către Mareș lui Crăstea Ghiunovici biv vel vornic, pentru o mie de zloji⁵⁰.

Dabijeștii încep să pătrundă în sat prin Erimia Cărstian, care la 1644 cumpără părțile nealese și a patra parte dintr-o moară pe preț de 16 galbeni⁵¹; apoi în 1648, același căminar, Erimia cumpără tot în Văcărești, a patra parte din sat din cîmp și din pădure⁵². Istrate Dabija, vornicul, viitorul domn, apare cu cumpărături în același sat, în anul 1656, cînd mai mulți locuitori, strănepoții lui Vlad Văcarul îi vînd locuri și vaduri de moară⁵³. De aici el va trece în satele apropiate Bîrlădeni și Rădulești „unde a fost prisaca Dabijeii din boiarie“.

După moartea lui Istrate Dabija și a fratelui său căminarul Erimia, fiul acestuia din urmă, Enache clucerul, va adăuga noi cumpărături în Văcărești și în satele învecinate, lîngă acelea moștenite de la părintele și unchiul său.

Începînd din anul 1680, cumpărăturile în aceste locuri vor fi continuate de fiul lui Enache, acel Ilie Țifescul, a cărui ascensiune în slujbele cele mai înalte și rolul odios pe care l-a avut în omorîrea lui Miron Costin, sînt cunoscute. El va încerca să adune proprietățile în jurul satului Văcărești, dînd lui Dediul spătarul a treia parte din Goidăsești, luînd în schimb de la acesta, părți din Pitici și Pungăcești⁵⁴. Nu fără amărăciune va arăta Dediul biv vel spătar, în zăpădul de învoială că „după multă gîlceavă ce am avut cu dumnealui (Ilie Clucerul) ne-am așezat și i-am dat d-sale toate acele părți ce sînt scrise mai sus“⁵⁵.

În acest timp, interesul pentru Văcărești crește și la începutul secolului al XVIII-lea, satul realizează o adevărată performanță în ceea ce privește mulțimea cumpărătorilor care pătrund în el. După moartea lui Ilie Țifescul, o ramură a familiei lui Adam Movilă, ctitorul mănăstirii Adam din ținutul Covurluiului, donează partea ei din Văcărești, mănăstirii Adam⁵⁶, iar alți membri ai aceleiași familii vînd drepturile lor din Văcărești soției lui Ilie Țifescul care, la rîndul ei, le donează m-rei Răchitoasa, ctitorită de soțul ei mort la acea dată⁵⁷. Altă mănăstire bogată, Golia din Iași, stăpînește a treia parte din sat, danie făcută de Istrate Dabija cînd era domn al Moldovei⁵⁸ și răscumpărată de nepotul său Ilie Țifescul, pentru întregirea părților stăpînite în sat. Veniturile apreciabile pe care le oferă satul devin convingătoare și pentru marii prelați

⁴⁹ Arh. st. Buc., mss. 572, doc. 29.

⁵⁰ *Ibidem*, f. 34.

⁵¹ *Ibidem*, f. 26.

⁵² *Ibidem*, f. 26.

⁵³ *Ibidem*, f. 27.

⁵⁴ *Ibidem*, f. 45 și 52. Din aceleași documente aflăm că satul Pitici era împărțit în opt părți și din acestea șapte fuseseră cumpărate de Enache Clucerul și de fiul său Enache.

⁵⁵ *Ibidem*.

⁵⁶ *Ibidem*, mss. 572, f. 30.

⁵⁷ *Ibidem*, f. 29.

⁵⁸ *Ibidem*, f. 35.

ai Moldovei ; însuși mitropolitul țării intră în conflict cu egumenul mănăstirii de la Răchitoasa pentru un vad de moară cumpărat în Văcărești și revendicat de mănăstire ⁵⁹.

După un veac de neîncetate eforturi, familia Dabijeștilor nu stăpânește decât jumătate de sat din Văcărești, cealaltă parte ajungând în mîna vistiernicului Teodor Palade care, prevalîndu-se de înrudirea cu adameștii, reușește să smulgă o veche danie făcută de aceștia mănăstirii Răchitoasa și să intre în stăpînirea unei jumătăți de sat ⁶⁰.

Potrivit dispozițiilor testamentare lăsate de Ilie Țifescul, întreaga lui avere intră după moartea unicului său fiu Gavrilică, care nu avea moștenitori, în stăpînirea mănăstirii Răchitoasa, iar la sfîrșitul secolului al XVIII-lea, și părțile din Văcărești care aparțineau adameștilor și altor stăpînitori sînt incluse în marele domeniu al acestei mănăstiri. Viața frămîntată a satului Văcărești poate fi urmărită pînă la 1789, cînd în urma luptelor dintre ruși-austrieci și turci, care au avut loc pe aceste tărîmuri, a ars din temelii și nu s-a mai refăcut niciodată ⁶¹.

În general, satele reapar pe locul vechilor vetre, cînd cataclisme de proporții celui de la 1789 distrug din temelii o așezare. Avem multe exemple în trecutul zbuciumatei noastre istorii, cînd după marele bejenii, locuitorii reclădesc satul distrus și încep viața în aceleași condiții de nesiguranță. Totuși locuitorii din Văcărești, în urma războiului din 1789 ⁶², s-au risipit și nu s-au mai întors la vetrele lor. Explicația o găsim în obligațiile grele pe care le impunea mănăstirea locuitorilor șezători în satele de sub stăpînirea ei. Avem exemplul satul Mircești din apropiere unde, fiind distrus o dată cu Văcăreștii, locuitorii s-au întors, și-au refăcut gospodăriile, iar satul mai există și astăzi. Între cele două așezări exista însă deosebiri fundamentale de structură ; cea dintîi era aservită, după cum am văzut, mănăstirii Răchitoasa, pe cînd satul Mircești mai făcea parte la acea dată din categoria satelor răzărești ⁶³.

Majoritatea celor zece sate care făceau parte din complexul Văcărești, stăpînite de dabijești, au intrat pînă la urmă, cum s-a văzut, în stăpînirea mănăs-

⁵⁹ Arh. st. Buc., mss. 572, f. 31.

⁶⁰ *Ibidem*, mss. 628, f. 282. Toader Palade capătă jumătate de sat din Văcărești sub formă de danie pe care i-o face Iorest Movilă și cu alți adamești arătînd că ei se trag din același strămoș din care se trage și Palade. Dania ascunde de fapt rivalitatea dintre cele două m-ri (Răchitoasa și Adam), familia adameștilor smulgînd prin această donație părțile din Văcărești stăpînite de m-rea Răchitoasa.

⁶¹ Potrivit situațiilor înfățișate în harta de la 1790 (Biblioteca Academiei, H. 456—DIX 2) au ars în regiunea aceasta următoarele sate : Mărășești, Văcărești, Mircești, Jorăști etc. Pe hartă sînt însemnate satele arse prin mențiunea „ein abgebranntes Dorf“.

⁶² Despre luptele care avură loc între Mărășești și Focșani vezi N. I o r g a, *Istoria Românilor*, vol. VIII, 1938, p. 62.

⁶³ Cu cîțiva ani înainte de distrugerea satului Văcărești, în anul 1783, m-rea Răchitoasa încheie o învoială cu Pascal Strezescu care mai deținea părți din satul Strezești, în care se arată că fiind vad de pod la Jugasri, la Strezești și la Văcărești și fiindcă aceste poduri erau prea apropiate unul de altul, s-au învoit neamul Strezeștilor să vîndă partea lor de pod dinspre Strezești și Jugasri, m-rei Răchitoasa în preț de 350 lei (Arh. st. Buc., mss. 572, doc. 40).

tirii Răchitoasa. Răduleștii și Bîrlădenii fiind dați zestre fiicei lui Istrate Dabija, Maria, căsătorită cu Iordache Ruset, au continuat să rămînă multă vreme în stăpînirea acestei familii. Satele prezintă interes prin amploarea conflictelor de lungă durată pe care le provoacă și prin proeminența figurilor care sînt angrenate în aceste conflicte.

Fiica lui Istrate Dabija moare la prima sa naștere, iar copilul supraviețuitor este o fată numită tot Maria, care primește ca zestre Bîrlădenii la căsătoria ei cu Ilie Catargiu. Satul este revendicat după mulți ani de Anastasia, soția lui Gheorghe Duca vodă, care era fiica doamnei Dafina (soția lui Istrate Dabija) din prima căsătorie a acesteia cu Dumitru Buhuș. Anastasia, după mazierea și moartea soțului ei, pleacă la Constantinopol unde se lansează într-o aventură tîrzie care o compromite și o lasă și fără banii cu care plecase din țară. Ea se întoarce la prima domnie a fiului ei Constantin Duca, după o absență de zece ani, hotărîntă să-și refacă averea pierdută la Constantinopol. Acțiunea de refacere a situației materiale este îndreptată, în primul rînd, împotriva propriilor ei rude; astfel smulge lui Ilie Catargiu toate satele, inclusiv Bîrlădenii, pe care acesta le avea după soția lui, Maria, nepoata lui Istrate Dabija. În același timp are în vedere și Răduleștii, sat în imediata apropiere a Bîrlădenilor, așezat tot pe apa Sirețelului, unde Dabija își avusese prisaca „din boierie“, acum în stăpînirea Tofanei, soția răposatului spătar Dediu.

Anastasia revendică o datorie de 300 de lei, pe care Dediu ar fi avut-o față de dînsa, din timpul cînd soțul său era domnul Moldovei. Tofana plătește 200 de lei din această datorie, iar pentru rest, sub pretextul că ar fi fost mai veche cumpărătoare, prevalîndu-se de un drept de protimisii perimat, Anastasia ia satul Rădulești, renunțînd numai la 50 de lei din suma pe care pretindea că i-o datora Dediul fostul spătar ⁶⁴.

În actul de stăpînire a satului pe care Tofana este nevoită să-l dea Anastasiei Duca, se arată că măriia sa, doamna, a chemat boierii și megieșii pe care i-a întrebat; „cui să cade să cumpere, celor ce au fost mai dinainte cumpărători, au alții din alte părți?“. Iar boierii și megieșii au răspuns că „cine iaste cumpărător mai de mult acelaia să cade să cumpere“ ⁶⁵.

Între timp intervin două fapte care contribuie la schimbarea situației așa cum fusese aranjată de lacoma soție a lui Gheorghe Duca; Constantin Duca își pierde tronul, iar Anastasia moare puțin timp după mazierea fiului ei.

Tofana, căsătorită a doua oară cu Arapu postelnicu, intervine la fostul domn Constantin Duca, care se găsea la Constantinopol, rugîndu-l să-i dea înapoi satul pe nedrept luat de mama sa Anastasia. Pentru această intervenție se duce la Constantinopol Arapul soțul Tofanei și acolo obține un act prin care soția

⁶⁴ Acest Dediu spătar era fiul lui Șerbu care a stăpînit moșia Crîngeni. Din căsătoria cu Tofana, spătarul Dediu a avut trei fete: Alexandra, Anița și Maria. Ana a devenit soția lui Mihai Racoviță fostul domn al Moldovei. După moartea lui Dediu spătar, Tofana s-a căsătorit cu postelnicul Arapu (Biblioteca Academiei, CXLIV—81).

⁶⁵ Document din 1695, iulie 8 (în colecție personală).

lui recapătă moșia pierdută⁶⁶. În actul dat de mazilitul domn al Moldovei se arată „că venind d-lui postelnicul Arapu, aici la Țarigrad cu trebi la domnia domniei sale fratelui nostru Antioh vodă, căzut-au cu rugăminte și jăluindu-se că i s-a făcut strâmbătate, domnia mea am socotit că pentru ca să nu rămână vreun păcat asupra răposatei mamei noastre, domnia mea m-am milostivit și i-am dat satul Rădulești iarăși înapoi cu casă și cu tot venitul ce ar fi și alte părți de ocină care sînt cumpăratură tot în hotarul Răduleștilor“⁶⁷.

Pe baza documentului obținut de la Constantin Duca, la 18 iunie 1706, postelnicul Arapu capătă în același an o întăritură de la Antioh Cantemir, domnul Moldovei⁶⁸.

Între timp, Tofana cu familia ei, ajungînd la mare strămoare, este nevoită să zălogească moșia Rădulești, unui grof ungar, numit Micheș, pentru 150 de lei; de fapt era o vânzare deghizată, unгурul fiind pribeag în țară și deci în nepuțință de a cumpăra după legile țării.

Investit cu titlu de stăpînitor, indiferent de forma în baza căruia stăpînea, groful și-a adus unguri „atît în casă, cît și în sat“ și făceau oamenilor atîtea nevoi și „fățiș și furiș“, încît aceștia, ne spune un document, era să se înstrăineze din cauza prigoanei dezlănțuite asupra lor⁶⁹. Oamenii desperați se duc la Dimitrie Cantemir, care dă o hotărîre caracteristică pentru raporturile ce existau în satele mixte între răzeșii liberi și boierul stăpînitor al unei părți din sat.

Domnul țării hotărăște ca Micheș să primească banii ce i-a dat pentru moșie din mîna răzeșilor, pentru că „de vreme ce-i moșia zălogită și răzășii nu-l primesc (pe Micheș) să-și dea moșia, s-au dat banii pînă acum de două ori și n-au vrut să ia banii, să luai d-voastră banii (starostii de Putna) de la acești oameni și să-i dați d-lui răspunsu că de vreme ce nu primesc răzeșii să-și dea moșia, nu încape d-lui să ție fără voia răzeșilor“⁷⁰.

Acesta este unul dintre puținele acte ieșite din cancelaria lui Dimitrie Cantemir în timpul scurtei sale domnii și el confirmă încă o dată atitudinea sa favorabilă țărănimii pe care voia să se sprijine în domnia sa. Cartea domnească a lui Dimitrie Cantemir este adresată lui Dimitrie Macri, pitar, și Mihalache Bantaș șătrariul, starostii de Putna. Cel dintîi ocupă funcția de staroste de Putna în timpul domniei lui Antioh Cantemir și a fratelui său Dimitrie Cantemir. Mai tîrziu apare printre boierii lui Mihail Racoviță cu titlu de ban. Acest domn îl trimite în timpul „catanelor“ să aducă pe tătari pentru a lovi cu ajutorul lor pe răzvrățiții în capul cărora se afla stolnicul Vasile Ceaurul⁷¹.

⁶⁶ Act din 18 iunie 1706 (în colecție personală).

⁶⁷ Act în colecție personală.

⁶⁸ Biblioteca Academiei, LXX/191.

⁶⁹ Aor în colecție personală.

⁷⁰ Carte domnească din 21 februarie 1711 (în colecție personală).

⁷¹ I. Neculce, *Letopisețul Țării Moldovei*, ed. Iorgu Iordan, 1955, p. 323.

Macri deși era un om avut ⁷², în anul 1711, adică tocmai în timpul când Dimitrie Cantemir poruncește grofului Micheș să primească banii înapoi, pentru satul Rădulești, primește în dar un vad de moară pe gârla Putnei, în locurile ce aparțineau locuitorilor din Rădulești și Mincești.

Semnificația acestei donații prin care starostele de Putna intră între răzeșii din Rădulești apare evidentă în martie 1711, când el devine cumpărătorul moșiei și satului Rădulești; pentru a putea cumpăra satul îi trebuia calitatea de răzeș, pe care omul abil și-a furnizat-o în pripă. În actul de vânzare, iscălit de Tofana și cei opt copii ai săi, ea arată că vinde moșia din cauza lipsurilor, a sărăciei și a datoriilor ce le avea; în această situație s-a rugat de Dumitrașcul Macri pitarul, care a luat bani cu dobândă de la turci, ca să poată cumpăra satul ⁷³. În același timp, Macri obține de la Tofana și un act de danie pentru moșia Rădulești; „am dărui, scrie Tofana în acest act, toată moșia ce am avut în sat la Rădulești, lui Maori Pitarul pentru mult bine ce mi-a făcut d-sa la neputința mea“ ⁷⁴. În sfârșit, Macri mai obține un zapis și de la „răzeșii satului Bîrlădeni ce le zic acum Rădulești“, prin care aceștia mărturisesc că neputînd cumpăra moșia de la Tofana spătăroaia, s-au învoit s-o cumpere Dumitrașcul Macri pitarul ⁷⁵. În același act, răzeșii mărturisesc că Macri a plătit 250 de lei pentru moșia Rădulești. Este ușor de înțeles că Macri se îngredea cu forme cât mai valabile pentru preîntîmpinarea unor contestații care s-au și ivit.

Peste puțin timp, Macri trimite o scrisoare lui Ilie Catargiu, mare vistiernic la domnia lui Dimitrie Cantemir, în care arată că a luat bani pe dobândă mare ca să cumpere această moșie și îl roagă să iscălească actul în felul următor; „Deci știind pe d-ta că ești răzeș aice la Putna, am trimis zapisul la d-ta, că mă rog d-tali să iscălești să nu pui piedici, precum au iscălit și alți boieri, dumnealui fratele dumitale clucerul... că pe d-ta știu că ai destulă moșie aice la Putna și în toate părțile... cum știi d-ta că avem și noi, numai pentru grija nepăcii, iar de ar fi pace în sus ⁷⁶, nici legat nu m-ai ține aici că d-ta știi cîtă moșie avem și noi“ ⁷⁷.

Ilie Catargiu nu numai că nu iscălește zapisul, dar îl și oprește la dînsul, invitîndu-l pe Macri să răspundă care este suma pe care a plătit-o pentru această moșie rău luată de dînsul, deoarece Bîrlădenii erau ai lui de drept, iar la cumpărarea Răduleștilor nu renunță ca răzeș mai vechi în acel sat ⁷⁸. Macri, care

⁷² Cronica lui Amira ni-l înfățișează ca pe un om lacom și necinstit (M. Kogălniceanu, *Cronicele României*, tom. III, București, 1874, p. 179).

⁷³ Act în colecție personală.

⁷⁴ Act în colecție personală.

⁷⁵ Biblioteca Academiei, LXX/191.

⁷⁶ Macri se referă probabil la mișcările și pregătirile care începuseră în Moldova, în vederea trecerii Moldovei de partea lui Petru cel Mare.

⁷⁷ Act în colecție personală. În scrisoare este vorba de clucerul Ștefan Catargiu fratele lui Ilie Catargiu, care în adevăr este iscălit în primul act dat de Tofana lui Macri.

⁷⁸ Așa cum s-a arătat, Bîrlădenii au fost dați zestre de Dabija fiicei lui, Maria, căsătorită cu Iordache Ruset, iar acesta la rîndul lui îl dă fiicei sale pe care o chema tot Maria, căsătorită cu Ilie Catargiu.

avusese grija să umfle suma, probabil tot în vederea acestei complicații pe care o prevăzuse, arată că moșia l-a costat 250 de lei, așa cum s-a specificat și în mărturia pe care răzășii o dăduse la mîna cumpărătorului ⁷⁹.

Cu toată situația înaltă pe care o avea Ilie Catargiu în administrația țării, Macri continuă să săpînească Răduleștii pînă în anul 1720. În acest an, Mihai Racoviță, domnul Moldovei, judecă pricina și „dă rîmas pe Macri“ care primește de la Catargiu 50 de lei, restul de 50 lei urmînd să-i primească de la Tofana care vînduse rău satul Bîrlădeni, ce era de drept al lui Ilie Catargiu ⁸⁰.

Cearța pentru moșia Rădulești, între cei doi boieri, a avut ca efect încetarea acțiunii pentru cuprinderea celorlalte proprietăți răzășești din sat și cîțiva ani de liniște relativă pentru sătenii care mai aveau pămînt. După judecata lui Mihail Racoviță și după trecerea părților din Rădulești și Bîrlădeni în stăpînirea lui Ilie Catargiu, acesta începe o acțiune energică pentru cotropirea proprietăților răzășești nevîndute pînă la acea dată ⁸¹.

Familia Catargiu stăpînește Răduleștii, care între timp includ și Bîrlădenii sub același nume, timp de 72 de ani. În anul 1792, hatmanul Ilie Catargiu, strănepot al fostului mare logofăt, își scoate moșiile și acareturile în vînzare cu „sultan mezat“, anunțînd plecarea sa în Rusia; satul este cumpărat de vameșul Zoe Dimitriu cu suma de 8000 de lei ⁸².

După 127 de ani, linia descendenților care moștenesc satul Rădulești, contopit acum cu Bîrlădenii, de la Dabija vodă se frînge. Noul stăpînitor nu ia satul numai pentru veniturile ce vor rezulta din exploatarea sătenilor, ci și pentru investirea unui capital, socotindu-l, în cazul acesta, ca pe un obiect avantajos de schimb. Din această cauză, stăpînii se vor schimba mai des de acum înainte; în anul 1795, adică numai la doi ani de la cumpărarea acestui sat, noul proprietar îl vinde hatmanului Costache Ghica pentru suma de 11 000

⁷⁹ Ilie Catargiu, deși principal cîștigă procesul, se lovește totuși de dificultatea întoarcerii banilor pentru că el este convins că nu s-a plătit un preț atît de ridicat pentru moșia cumpărată de Macri. Cinci ani mai tîrziu, Ilie Catargiu, ajuns mare logofăt al țării, încă mai caută martori care să-i declare suma reală plătită de Macri pentru moșia Rădulești. În 1716, mitropolitul Ghedeon dă carte de blestem la mîna lui Ilie Catargiu vel logofăt, numind și persoanele care au fost martore la facerea actului de vînzare a moșiei Rădulești și care trebuie să jure pe această carte de blestem (actele citate sînt din colecția personală a autorilor).

⁸⁰ Act din 20 mai 1720, în colecție personală.

⁸¹ Ilie Catargiu, după ce se asigură din partea copiilor Tofanei care mai aveau dreptul la moștenire, smulgîndu-le un act de renunțare la orice pretenții în schimbul sumei de 20 de lei, începe cumpărături masive din trupul moșiei Rădulești-Bîrlădeni, cu părțile din Cărbunești, Oancea și Tatulești. Din luna iunie și pînă în noiembrie 1721 cumpără toate locurile cuprinse între Sirețel și drumul lui Rotompan, locuri care aveau o lungime de 2 pînă la 3 km și nu erau mai late de 22 de pași. Prețurile oferite variază între doi și cinci lei, după cum era așezat și pămîntul, pămînt în frunte, răzor etc. Din Rădulești, Ilie Catargiu pătrunde în satul alăturat Mircești, de unde „fără nici o dreptate“, așa cum ne relatează un document din 1797, smulge opt pămînturi și un răzor în lungul gîrlei Putnei, pentru a valonifica vadurile de moară (documentele referitoare la satele Rădulești-Mircești, în colecția autorilor).

⁸² Act în colecție personală.

de lei, realizând un câștig de 3000 de lei, sumă apreciabilă pentru timpul când s-a făcut vânzarea⁸³. De la acest cumpărător, satul Rădulești cu părțile cumpărate în satul alăturat, Mircești, trece asupra lui Iordache Bucșănescu care, la rîndul lui, vinde în anul 1800, aceeași moșie, doamnei Zoe Moruzi, soția domnitorului Moldovei, pentru suma de 11 500 de lei; aceasta devenită proprietară, începe presiuni puternice pentru lichidarea tuturor răzeșiilor care mai rămăseseră nevîndute în aceste sate⁸⁴. Moruzeștii stăpînesc aceste moșii pînă în anul 1832, cînd prin act de vânzare le trec în stăpînirea hatmanului Mavrocordat, ginerele moruzeștilor, care deține un domeniu mult mai întins decît acela stăpînit de predecesorii săi.

În bazinul inferior al Siretului găsim iarăși zone de atracție supralicitate de amatorii de sate cu venituri. Centrul unei astfel de zone îl formează vechiul sat Dimăceni cu renumitul pod de trecere peste apa Siretului (Vadul Roșca de astăzi) și cu satele învecinate. Pentru stăpînirea acestui sat se vor înfrunta descendenții din familia vornicului Cristea Ghiunovici, și anume Adameștii, ctitori prin Movilă Adam ai mănăstirii Adam din ținutul Covurluiului, Roșculeștii și cu Bujorani.

În afară de concurența care există între cele trei ramuri ale descendenților din Cristea vornicul, pentru stăpînirea satului Dimăceni, în aceeași competiție mai intră și altă familie pe care o reprezintă Ștefan căpitanul, ctitor și acesta al mănăstirii Dumbrăvița, din satul cu același nume ce se găsește în apropierea Dimăceniilor. Documentele referitoare la satul Dumbrăvița și la familia lui Ștefan căpitanul sînt interesante pentru că ne dau puțința să cunoaștem unele aspecte care se referă la însăși geneza satului, la raporturile dintre locuitorii care întemeiază așezarea și la tehnica de repartitie a proprietății pe bătrîni.

În anul 1555, Alexandru Lăpușeanu dă la 34 de oameni „o poiană și un loc ce se numește Dumbrăvița pe Dimaci” pentru care primește de la donatori 30 de boi și doi cai buni⁸⁵. În actul de danie domnul precizează că locul este împărțit în trei părți; prima parte se atribuie la 6 oameni, iar a doua și a treia parte la cîte 14, în total 34 de oameni, care beneficiază de privilegiul domnesc și care întemeiază pe locul acesta satele Dumbrăvița și Sinești.

Peste 74 de ani, adică în anul 1639, Vasile Lupu întărește lui Ștefan căpitan și nepoților lui, precum și celorlalți descendenți ai bătrînilor citați în docu-

⁸³ Act în colecție personală.

⁸⁴ În anul 1803, Zoe Moruzi cumpără în hotarul Răduleștilor patru pămînturi plătite cu 120 de lei pămîntul. Peste două luni răzeșii din Mircești vînd aceiași Zoe Moruzi 38 de pămînturi cu 500 de lei. După un an aceeași cumpără, tot din Mircești, jumătate din pămîntul lui Păun înconjurînd în felul acesta proprietățile răzeșilor nevîndute care sînt nevoiți să primească locuri mai slabe în altă parte (act din 8 noiembrie 1804, în colecție personală).

⁸⁵ *Documente privind istoria României*, (veac XVI-II), doc. 85; „iar hotarul acestui loc, arată documentul, este din malul Dimacei dinspre apus, drept dealungul unei gîrle anume Stoenasa, pînă în malul Siretului dinspre răsărit, iarăși din malul Dimacei, drept dealungul unei gîrle numită Vidra pînă în malul Siretului”.

mentul de la Alexandru Lăpușneanu, stăpânirea peste moșia din satul Sinești și Dumbrăvița la ținutul Tecuciului⁸⁶. Acest Ștefan căpitan apare urmat de 26 de nepoți care vor deveni, la rîndul lor, bătrînii satului, după numărul cărora se va socoti cota-parte ce revine fiecărui descendent la altă hotărnicie și împărțire a locurilor din aceste sate, ce se face în 1753⁸⁷. Într-adevăr, în documentul redactat în acest an, neamul lui Ștefan căpitan constată că din cei 26 de bătrîni cît arată uricul din anul 1639 de la Vasile Lupu, „s-au mai găsit oameni să dea seamă numai de 11 bătrîni⁸⁸, precum arată nume în gios și de la dînșii încoace de tot neamul lor, pînă la acești de sînt de față“.

Constatăm deci că toți oamenii, 34 la număr, din ceata care a înființat satul Dumbrăvița în anul 1555, se înrudeau între ei. În decurs de două sute de ani, unii dintre copărtași cumpără părțile celorlalți, prevalîndu-se de dreptul de protimisis care în aceste situații favorizează pe cei mai înstăriți. Proprietatea se poate mări deci prin cumpărăturile pe care le fac unii dintre copărtași, precum și prin însumarea de către cei în viață a drepturilor ce reveneau bătrînilor dispăruți. În cazul de față, Ștefan căpitanul pune stăpînire pe drepturile celorlalți bătrîni prin cumpărături masive care îl diferențiază de restul obștei și îi grăbește încadrarea în altă clasă socială ; alții din același neam, pomenit în documentul de la 1555, vor roi în satele din împrejurimi, cum este Bile, de la care își va lua numele satul Biliiești, apoi Hărborii, care se vor angaja într-un complicat proces cu Roșculeștii și cu Ștefan căpitanul⁸⁹ pentru stăpînirea satului Dimăceni.

După cum unii din urmașii lui Movilă Adam vor deveni egumenii acestei mănăstiri, tot așa unii din urmașii lui Ștefan căpitan, ctitorul mănăstirii Dumbrăvița, vor trece la monahism pentru a deveni egumeni ai mănăstirii întemeiate de înaintașul lor. În timpul lui Vasile Lupu, Dimăcenii sînt confirmați lui Ștefan Căpitanul, Ionașco Tîmpa și Hărbor, apoi sub acelaș domn, după judecata ce are loc, satul este dat lui Vasile Roșca și Schivei, fata lui Cristea vornicul din care se trag adameștii⁹⁰. În anul 1636, Vasile Lupu poruncește lui Sava căminarul să aducă la domnie 24 de jurători ai lui Hărbor ca să jure înaintea domnului că satul Dimăceni este „a lui și nu a lui Vasile Roșca cu care are pîră“⁹¹. În această judecată se înfruntă de fapt cele două neamuri, descendenții din Cristea vornicul și seminția lui Ștefan căpitanul, grupate în jurul

⁸⁶ Arh. st. Buc., Mitropolia Moldovei, mss. 524, doc. 4.

⁸⁷ *Ibidem*, doc. 43.

⁸⁸ Iată numele celor 11 bătrîni ; Ștefan căpitan, Dumitru Urzică, Ionașcu Tîmpa, Candache, Bile, Mane, Obrejje, Hărbor feciorul lui Drăgan, Mardarie, Pătrașco, Ionașco Popiacul.

⁸⁹ În 1686, găsim pe Drăgan călugărul fiul lui Ștefan căpitan, iar în 1731, egumen al m-rii Dumbrăvița este monahul Iosaf Rusul, nepot și acesta al lui Ștefan căpitan ; din 1736 și pînă în jurul anului 1759, egumen al m-rii Adam apare un Iorest Movilă, fiul lui Adam Movilă, ctitorul m-rei Adam (Arh. st. Buc., mss. 524, f. 16, 27 ; m-rea Adam V/20, IV/42, 13).

⁹⁰ Arh. st. Buc., m-rea Adam V/2, VI/10.

⁹¹ *Ibidem*, VI/11.

mănăstirilor Adam și Dumbrăvița⁹². Judecata divanului dă rămas pe Hărbor și întărește satul lui Vasile Roșca⁹³, de la care își va lua numele așezarea de astăzi, Vadul Roșca⁹⁴.

Lupta dintre cele două familii, strânse în jurul mănăstirilor Adam și Dumbrăvița pentru stăpânirea Dimăceniilor și a locurilor învecinate, durează mult și se va termina prin biruința mănăstirii Adam care, mai puternică, va ajunge să stăpânească Dimăcenii (Vadul Roșca), Vulturul și alte moșii din aceste părți⁹⁵.

La sfârșitul secolului al XVIII-lea, mănăstirea Adam va trebui să facă față unui concurent serios care pătrunde cu cumpărături în Vadul Roșca⁹⁶. Este vorba de Gavril Conache, care începe alcătuirea marelui complex Nămolosa, ce va cuprinde sub fiul său Costache Conachi 53 de trupuri de moșii cu o suprafață de 28 000 de fălcii⁹⁷, reprezentând la mijlocul secolului al XIX-lea, cel mai întins domeniu din sudul Moldovei.

Dacă satele așezate aici se încadrează în ritmul general care determină o evoluție spre dezagregarea obștiilor, putem cunoaște și procesul invers, când satul răzășec își regenerează structura printr-un proces de lungă durată. Este vorba de descendenții vechilor stăpînitori care prin înmulțirea lor și împuținarea cotei-părți ce le revine devin răzeși cu drepturi egale în proprietatea indiviză a satului. Un exemplu de acest fel ni-l oferă satul Gîrlești a cărui evoluție o putem urmări datorită documentelor care s-au păstrat⁹⁸.

În 1528, Petru Rareș întărește lui Nicoară Grozav, strămoșul răzeșilor din Gîrlești care vor fi deposedați de logofătul Costache Conache, jumătate de sat, din Gîrlești, cumpărată de la Toader și alți frați ai lui⁹⁹. În anul 1838, când

⁹² După ce m-rea Dumbrăvița va fi închinată unor locuri dinafara țării (la Ierusalim), egumenii în goana după venituri vor iniția unele acțiuni, chiar împotriva rudelor ctitorului mănăstirii. Astfel, în 1686, mănăstirea se judecă cu Rusul, unul dintre nepoții lui Ștefan căpitanul, pentru podul de peste Siret și pentru o moară. Judecata „îl dă rămas“ pe Rusul care este închis și i se vinde averea pentru a plăti despăgubirile cerute de mănăstire. La adînci bătrînețe, același nepot al lui Ștefan căpitanul trece la monahism și devine egumenul mănăstirii Dumbrăvița. Pentru a plăti o poliță celor de la Ierusalim, din vina cărora suferise în tinerețea lui, dă zapis prin care ia Ierusalimul mănăstirea Dumbrăvița pe care o închină Mitropoliei din Iași (Arh. st. Buc. mss. 524, f. 20).

⁹³ Arh. st. Buc., m-rea Adam, VI/11.

⁹⁴ Cunoaștem în timpul certurilor pentru stăpînirea Dimăceniilor primul caz de înfrățire în Moldova, obicei care, după cum se știe, este practicat numai în Țara Românească; preutul Ion Cargica, nepotul lui Harbor, se înfrățește în anul 1753 cu o parte din răzeșii adamești, pentru a stăpîni jumătate din moșia Soci-Dimăceni. Trucul acesta n-a putut prinde, căci, spune documentul care se referă la această pricină, „au făcuț frați cu meșteșug pe adamești, ca să ia moșiile Dimăceni și Soci, dar hotarnicii au dat mărturie tot egumenului m-rei Adam, lui Iorest Movilă“ (Arh. st. Buc., m-rea Adam, IV/33).

⁹⁵ N. A d ă n i l o a i e, *Un episod din lupta țărănimii putnene împotriva exploatării moșieresti*, în *Studii și materiale de istorie modernă*, vol. II, București, 1960, p. 284.

⁹⁶ Arh. st. Buc., m-rea Adam, IV/45 (3).

⁹⁷ R a d u R o s e t t i, *Pămîntul, sătenii și stăpînii*, p. 311.

⁹⁸ Satul Gîrlești, în secolul al XV-lea, pe Bîrlad, iar mai tîrziu pe Siret. Astăzi Gîrleasa face parte din comuna Măicănești, raionul Galați. Apare prima dată în *documentul de la Petru vv* (1448). La începutul secolului al XVIII-lea (1704), aflăm satul Gîrlești așezat pe ambele maluri ale Siretului, apă care forma hotarul dintre Moldova și Țara Românească (Arh. st. Buc., mss. 628, f. 690).

⁹⁹ *Documente privind istoria României*, veac XVI, vol. I, doc. 248.

aceștia se plîng domnului țării de marele nedreptăți pe care le suferă din partea lui Costache Conache, numărul răzeșilor care se trăgeau din Nicoară Grozavul se ridică la 52 de familii. În plîngerea pe care o fac răzeșii¹⁰⁰ se arată că seminția lor au stăpînit în pace locurile de cînd acel strămoș, Nicoară Grozavul, pîrcălăbul Cetății Noi, a cumpărat această moșie despre care se vorbește în documentul de la Petru Rareș. În timpul domniei lui Mihail Șuțu, arată răzeșii, Costache Conache „găsindu-se vornic de divan și puternic a face ce vroia, prin chipul iubirii de oameni, fățarnicindu-se, s-au arătat că face schimbul cu noi pentru părțile ce mai rămăsese în părțile Gîrleștilor, în locul cărora ne-au lăsat un ostrov de pămînt, care tot de la noi au fost răpîte“¹⁰¹. Mutați în acest ostrov fără voia lor, urmașii lui Nicoară Grozavul, după șase ani de relativă liniște, s-au trezit într-o zi cu logofătul însoțit de țigani „care cu înfricoșate puteri“ au dărîmat casele ce le făcuse răzeșii pe acest ostrov, iar pe săteni i-au ridicat „cu bățai“, ducîndu-i în satul Gîrlești și de atunci se plîng cei prizoniți „pururea ne silește de-i lucrăm zilele boierescului, asuprașu-nu ne ca pe niște robi ai dumisale“¹⁰².

Mărturiile referitoare la satul Gîrlești ne confirmă nu numai oscilațiile surprinzătoare pe care le poate suferi satul de-a lungul vremurilor, dar ele ne dezvăluie totodată un trist episod din lupta pe care boierimea o duce împotriva țărănimii.

Pătrunderea boierimii și a mănăstirilor în regiunea de margine a Țării Românești. Satele așezate în cuprinsul marginii din Țara Românească sînt lipsite, în majoritatea lor, de vadurile de moară, atît de obișnuite în regiunea de margine a Moldovei. Siretul, pe țărmurile căruia au apărut inițial aceste sate, dădea naștere la o serie nesfîrșită de bălți, care au dispărut odată cu trecerea debitului principal de apă pe brațul de la răsărit. Hotarnicele vorbesc de moșiile și satele „din baltă“, cînd se referă la cele așezate pe malul stîng al Siretelului în Țara Românească¹⁰³; fiind așezate în vecinătatea bălților multe din aceste sate au „vaduri de pește“ pentru care proprietarul ia zeciuială.

În secolul al XVIII-lea, majoritatea satelor din această regiune aparțin lui Done Dimian, care stăpînește întreaga centură de sate mărginașe începînd de la Hîngulești și pînă la Dălhăuți¹⁰⁴ și cîtorva mănăstiri care, alături de Done, dețin cele mai întinse domenii în această regiune. Dintre toate acestea, mănăstirea Sf. Ioan din Focșanii munteni, înființată de Grigore Ghica în 1661 și înzestrată cu numeroase moșii, devine cea mai cruntă exploatoare a locuitorilor șezători pe domeniile ei. La hotărnicia cerută de orășeni și terminată în anul 1850 s-a dovedit că egumenii mănăstirii au falsificat acte de cumpăratură și au crotropit părți întregi din moșiile Focșăneanca, Buzoeneasca și Obileasca, care aparțineau locuitorilor orașului Focșani¹⁰⁵. Începînd din anul 1820, cu aju-

¹⁰⁰ T. Gh. Kirileanu, *Răzeșii din Gîrlești în luptă cu logofătul Costache Conache*, Iași, 1941.

¹⁰¹ T. Gh. Kirileanu, *op. cit.*

¹⁰² *Ibidem.*

¹⁰³ Biblioteca Academiei, CXC VII/229.

¹⁰⁴ *Ibidem*, vezi hotărnicia moșiilor din Slam-Rîmnic a lui Done Dimian (CCCXXXVI/II).

¹⁰⁵ D. Căia n, *Istoricul orașului Focșani*, p. 78.

torul marelui ban Mihai Ghica, ispravnic în acea vreme, egumenul mănăstirii supune pe locuitori la grele dădii pentru locurile pe care aceștia le stăpinesc din tată în fiu, în oraș. După trecerea mișcării revoluționare din 1821, în timpul căreia Focșanii arsese din temelii, egumenul mănăstirii, cu concursul turcilor, al căror comandant era cantonat chiar în cuprinsul mănăstirii, fixează grele taxe embaticare locuitorilor care vroiau să-și refacă locuințele distruse; dintr-o plăngere înaintată Ministerului de Interne în 1845 aflăm că mahalalele orașului Focșani, partea Valahiei avea un număr de 1200 de familii care s-au împuținat în urma prigoanei dezlănțuită de biserică, rămânând cei mai săraci „pe care i-au și făcut clăcași”¹⁰⁶. Prigoana dezlănțuită de mănăstirea Sf. Ioan asupra locuitorilor din Focșani este confirmată și de raportul întocmit de o comisie, care cercetează conflictul dintre orașeni și această biserică în anul 1850. Cu acest prilej se constată că mahalagiile orașului sînt puși în butuc de către cîrmuitorul plășii, „bătuți la spete”, întîi pentru a face clacă și al doilea pentru a da înscrișuri că în viitor se vor supune la datoriile proprietărești către mănăstire¹⁰⁷.

Mare parte dintre moșiile și satele care aparțin familiei Done trec în stăpînirea acestei mănăstiri, care pînă în secolul al XIX-lea, continuă să-și mărească numărul domeniului ce se întindea și în partea moldovenească a marginii. În 1803, mănăstirea Sf. Ioan face schimb cu Zoe Moruzi, soția domnului Moldovei, primind de la aceasta în locul satului Jorăști din Moldova satul Mîndrești din Țara Românească; în același an, egumenul mănăstirii înaintează domnului Țării Românești o jalbă, care dezvăluie concepția tiranică a acestor reprezentanți ai bisericii, față de locuitorii șezători pe moșiile lor. După ce informează domnia că a făcut schimb cu Zoe Moruzi, pentru a lua „în țară” altă moșie ce să numește Mîndreștii, egumenul adaugă: „care moșie avînd tot pe dînsa și un sat făcut în mijlocul ei, sătenii cu dobitoacele lor, fac stricăciuni din toate părțile moșiei. Mă rog măriei tale, să facă luminată poruncă către d-lor boieri ispravnici, ca ori să ridice satul de acolo și să-l așeze pe altă moșie... ori nepuținându-se să clăcuiască sătenii mănăstirii după condica divanului și cum va fi voia măriei tale”¹⁰⁸.

O situație specială prezintă mănăstirea Mera care avînd în Focșani, între alte proprietăți, și locul pe care se ținea târgul de vite (oborul), pune o taxă numită „jugărit” pe fiecare căruță care intră în oraș. Municipalityatea orașului (Focșanii munteni), cerînd în anul 1863, autorităților superioare să răspundă dacă măsura este legală, D. Bolintineanu, ministrul de atunci al Cultelor și Instrucțiunii, arată că din moment ce venitul jugăritului este cedat prin contract de către mănăstire, ministerul are obligația să respecte acest contract¹⁰⁹.

¹⁰⁶ Arh. st. Buc., Minist. de Interne, Divizia comunală, 1845/79, nr. 42.

¹⁰⁷ *Ibidem*, 1850/100.

¹⁰⁸ *Ibidem*, m-rea Sf. Ioan din Focșani 9/12.

¹⁰⁹ Aceeași situație exista și în Focșanii Moldovei. Darea jugăritului se aplică deopotrivă și de municipalityatea orașului, și de mănăstirea Mera care se prevalează de dreptul de proprietate ce îl are asupra oborului de vite din oraș, cît și de vechimea dării pe care o aplică „necurmat de atîta vreme fără nici-o supărare din partea cuiva” (Arh. st. Buc., Ministerul de Interne, Moldova, 1860/202, f. 37).

După cum vedem, mănăstirile joacă și în această parte același rol ca și în cuprinsul marginii moldovenești. Ele reușesc să pătrundă în satele cele mai bogate, înfruntându-se între ele prin procese spectaculoase cum este cazul mănăstirii Râmnic și mănăstirii Sf. Ioan din Focșani, pentru vii și locuri în satul Vîrtișcoi¹¹⁰. Unul din egumenii mănăstirii Râmnic, prin prigoana dezlănțuită asupra locuitorilor de pe moșiile mănăstirei, reușește să ațîțe spiritele în așa măsură, încît este crunt bătut de către locuitorii din satul Herăști¹¹¹.

Proprietatea funciară boierească se mărește nu numai în detrimentul țărănimii, dar și în cel al micii boierimi. Același lucru se întâmplă și cu proprietatea mănăstirească; mănăstirile mari le cotropesc pe cele mici prin diferite procedee îngăduite de canoanele bisericești¹¹².

Prețul de vânzare al satelor. Majoritatea satelor aflătoare în regiunea de margine de la sudul Moldovei, bucurîndu-se de avantajul de a avea numeroase vaduri de moară, valoarea lor crește într-o proporție mult mai mare decît a celor care nu erau așezate pe malul apelor. Existența vadului de moară constituie, în mod obișnuit, așa cum s-a arătat, primul element care intră în calculul aprecierii unui sat; astfel cunoaștem cazuri în care satul este refuzat de cumpărător sau de cel care voia să facă un schimb, pentru motivul că nu avea vad de moară¹¹³.

Comparînd prețurile cu care se vînd unele sate în secolul al XV-lea, constatăm totuși că acestea reprezintă de multe ori sume fictive, cei interesați declarînd la facerea actului o sumă mai mare sau mai mică după criteriile pe care noi nu le mai putem cunoaște astăzi. Astfel, în anul 1469, Ștefan cel Mare confirmă lui Iuga Grasu, stăpînirea peste jumătate din satul Soldeștii de la Zăbrăuți, cumpărat cu 40 de zloți și peste jumătate din satul Bătinești de la Putna, cumpărat cu 20 de zloți¹¹⁴. Peste 20 de ani, adică în 1489, tot Ștefan cel Mare confirmă fraților Stan și Onu Grasu aceeași jumătate de sat Soldești pe Zăbrăuți, arătîndu-se că tatăl lor o cumpărase cu 250 de zloți și cu un cal bun¹¹⁵; în ultimul act se afirmă deci că această jumătate de sat costase cu 210 zloți mai mult decît se arată în actul de la 1469, ieșit din cancelăria aceluiasi domn. Înclinăm totuși să credem că prețul arătat în ultimul act este cu mult exagerat în comparație cu prețurile care erau oferite pentru sate din aceeași regiune, plasate în condiții asemănătoare.

În anul 1481, patru sate Jideștii, Zbereștii și Iijeștii, așezate pe malul Putnei și Piticii pe Sirețel, se vînd la un loc pentru o sută de zloți tătărăști, iar în anul 1495, jumătate din satul Sperieți pe Zăbrăuți se vinde cu 25 de zloți¹¹⁶.

¹¹⁰ Arh. st. Buc., M-rea Râmnic, 1780, 3/102.

¹¹¹ *Ibidem*, Episcopia Buzău, anul 1815, 18/52. M-rea Râmnic stăpînește la marginea Țării Românești satele Lămotești, Ciorăști și Golești.

¹¹² *Ibidem*, mss. 572, f. 120.

¹¹³ *Ibidem*, mss. 629 (366), 1708 sept. 20. Mihai Racoviță întărește lui Iordache Ruset vornic stăpînirea peste satul Ionășeni pe care voise să-l schimbe cu satul Pădureni, dar neplăcîndu-i satul că nu avea moară a socotit că nu mai face schimbul.

¹¹⁴ *Documente privind istoria României*, veac XIV—XV, A. vol. I, doc. 437.

¹¹⁵ *Ibidem*, veac XV, vol. II, doc. 108.

¹¹⁶ *Ibidem*, doc. 31 și 25.

Pînă la sfîrșitul secolului al XV-lea, prețul satelor în această regiune oscilează între 25 și 100 de zloți, atingînd mai rar 140 de zloți ; în anul 1497, jumătate din satul Călimănești pe Putna se vinde cu prețul de 70 de zloți¹¹⁷, o seliște Alba, pe aceeași apă, se vinde cu 100 de zloți¹¹⁸, iar satul Petrești, pe Milcov, se vinde în 1502 pentru 140 de zloți tătărești¹¹⁹.

Pe măsură ce ne depărtăm de prima decadă a secolului al XVI-lea, observăm o creștere considerabilă a prețurilor acestor sate ; astfel, în anul 1519, a șasea parte din satul Sperieți se vinde cu 60 de zloți¹²⁰ iar în anul 1555, a opta parte din Jugastri, așezat la confluența Șușiței cu Siretul, se vinde cu 160 de zloți¹²¹, ceea ce înseamnă că satul valora la acea dată în întregimea lui 1280 de zloți. Pentru a patra parte din satul „unde a fost tîrgul Putnei“ și pentru jumătate dintr-un vad de moară se obține, în anul 1570, suma de 400 de zloți¹²², iar cu două decenii mai tîrziu, jumătate din satul Văcărești, care avea în afară de vaduri de moară și vad de pod peste Siret, se vinde cu 1 000 de zloți¹²³.

Dacă satul Văcărești este valorificat la prețul de 2 000 de zloți, cu zece ani mai tîrziu, adică în 1581, pentru a cincea parte din Bizighești cu vad de moară în gîrla Putnei se obține numai 120 de zloți, adică 600 de zloți, pentru întreg satul¹²⁴, iar pentru a patra parte din satul Slăvoaie cu vad de moară în apa Putnei se obțin 220 de zloți tătărești în anul 1857¹²⁵ ; diferența de prețuri ne arată și sursele mai restrînse de venituri pe care le oferă satul Bizighești în comparație cu Văcăreștii.

În afară de elementele locale care determină valoarea unui sat, evoluția prețurilor mai este determinată în timp și de creșterea ogoarelor și posibilităților de a vinde produsele, precum și de lărgirea și de organizarea tuturor elementelor aducătoare de venituri¹²⁶ ; mai este determinat prețul și de situația celui care vrea să cumpere satul și care în multe împrejurări, dacă este un boier puternic sau un domnitor, impune cu de la sine putere prețul care îi convine¹²⁷.

¹¹⁷ *Documente privind istoria României*, veac XV, A. vol. II, doc. 255.

¹¹⁸ *Ibidem*, doc. 283.

¹¹⁹ *Ibidem*, veac XVI, vol. I, doc. 22.

¹²⁰ *Ibidem*, veac XVI, vol. I, doc. 126.

¹²¹ *Ibidem*, veac XVI, vol. II, doc. 75.

¹²² *Ibidem*, doc. 236.

¹²³ Arh. st. Buc., mss. 572, f. 34.

¹²⁴ *Documente privind istoria României*, veac XVI, A. vol. III, doc. 255.

¹²⁵ *Ibidem*, doc. 448.

¹²⁶ A. Cazacu, V. Costăchel, P. P. Panaitescu, *Viața feudală în Țara Românească și Moldova* (sec. XIV—XVII), București 1957, p. 35.

¹²⁷ Un exemplu lămuritor ni-l dă în această privință satul Blănești din ținutul Tecuciului care în decurs de un veac și jumătate a avut mai mulți stăpînitóri : astfel la 1508, satul este cumpărat de H. Giurgea Hărbor cu prețul de 300 de zloți. După moartea lui Maxim Hărbor, urmașul lui Giurgea, Alexandru Lăpușeanu domnul Moldovei, vinde în anul 1560 satul Blănești și Poienile Sasului stolnicului Toader Bolea cu 1.200 de zloți, arătînd în actul de vânzare că „domnia mea ne-am sculat și am făcut întru pomenirea lui Maxim Hărbor postelnic și am dat la cinci mănăstiri cîte 5.000 aspri. *Documente privind istoria României*, A., veac XVI—II, doc. 131. În 1598, fiul lui Toader Bole vinde Blăneștii și Poienile Sasului lui Ioan Vitolt, staroste, cu 500 de ughi roșii. *Ibidem*, veac XVI—IV, doc. 255. Același sat este cumpărat

Ca și în celelalte părți ale țării, vom găsi și aici, în regiunea de margine de la sudul Moldovei, tranzacții care folosesc plata în natură. Moneda, în afară de faptul că avea o circulație limitată, mai era de multe ori oprită de boieri și mănăstiri pentru avantajele pe care le prezenta. Sistemul plății în natură folosit în aceste timpuri este determinat deci de o criză monetară și nu de o fază a economiei naturale în care vitele, alimentele, stupii etc. sînt luate ca etalon de schimb. Din felul cum sînt făcute aceste plăți în natură ne dăm seama atît de evaluarea pămîntului, cît și de prețul pe care îl reprezintă animalele, cerealele etc. care înlocuiesc banii la facerea plății.

În anul 1555, Alexandru Lăpușeanu vinde, așa cum s-a arătat, un loc ce se numește Dumbrăvița, care este plătit „cu 30 de boi pe picioare și doi cai buni”¹²⁸. Jumătate din satul Pitici, din ținutul Putnei, se vinde în anul 1625 pentru 25 de boi, dar cel care răscumpără această jumătate de sat, Grigore sîn Sas, plătește „un cal bun, prețaluit drept 36 galbeni și 7 galbeni și 6 stupi”, iar mai tîrziu nepoții lui, feciorii Petrii, „ei au dat o iapă prețaluită drept 15 galbeni, i cinci stupi, i doi boi” prețaluiți la un loc drept 30 taleri bătuți¹²⁹. O „apărătură” din satul Văcărești dinspre Siret, cu locuri de prisăci și cu fînețe și cu pădure, se vinde în 1632, drept doi boi și două vaci¹³⁰; în același an, tot în ținutul Putnei, în satul Fiținghești, se vinde un pămînt pe boi, pe oi și pe potronici.

Trei pămînturi în frunte din Dumbrăvița, cu vad de moară în Sirețel și pe Dimaci, se vînd în anul 1639, în preț de 30 de galbeni, plătiți cu 3 boi și cheltuieli¹³¹; dacă presupunem că cel mult 5 galbeni puteau să reprezinte cheltuielile, tragem concluzia că 3 boi erau evaluați în acel timp la 25 de galbeni. Un document din anul 1589 ne arată că, în Vrancea, cîtiva oameni dau pentru niște pămînturi pe care le cumpără „nouă capre cu iezi alătore și eden țap și edin cojoc nou”¹³².

Cîteodată, plata pentru cumpărarea unui pămînt se face, în același timp, în animale, bani și alimente; astfel, în 1636, Cristian și Ilia vînd m-rei Bisericieni un pămînt în Românești¹³³, „drept doi boi biciuluiți, 12 galbeni, 30 potronici, două oi și 12 mertice de pîne”¹³⁴.

În 1662 de la Nastasia Bîrlădenița de Ghinea vistiernicul cu 660 de lei, la care se mai adaugă 140 de lei cheltuiala cu repararea morilor, deci în total a costat 800 de lei, atît cît arată actul (N. Iorga, *Documente tecucene și bîrlădene*, în „Buletinul comisiei istorice”, vol. IV, p. 167).

După un an, adică în 1663, Dabija vodă avea să smulgă Blăneștii de la Ghinea, printr-un act în care fixează ca preț al cumpărării satului suma de 500 de lei, bani pe care nu i-a mai dat niciodată vînzătorului (*Ibidem*, p. 168).

¹²⁸ *Documente privind istoria României*, veac XVI, A. vol. II, doc. 85.

¹²⁹ Arh. st. Buc., mss. 572, f. 57.

¹³⁰ *Ibidem*, f. 26.

¹³¹ *Ibidem*, mss. 548, f. 64.

¹³² A. Sava, *Documente putnene*, II, p. 2.

¹³³ Satul Românești cu privilegiu de la primii domni ai Moldovei era așezat pe apa Putnei în cuprinsul moșiei Fiținghești (Arh. st. Buc., m-reia Bisericieni, f. 15).

¹³⁴ Arh. st. Buc., m-reia Bisericieni f. 15/5.

Plata ȕiganilor vînduți se face uneori tot în animale ; în anul 1662, o țigancă cu trei feciori este vîndută pentru un cal prețăluit la 40 de lei. „Și luînd Jorăștii țigancă, spune documentul, m-au strîns să-i dau altă țigancă sau 40 de lei prețul calului și eu neavînd, i-am dat partea noastră de moșie din sat din Văcărești de la ținutul Putnei“¹³⁵.

Spre sfîrșitul secolului al XVII-lea, plățile pentru cumpărare de pămînturi mai continuă să se facă și în animale ; mai mulți săteni vînd partea lor de țarină lui Ștefan căpitanul din Dumbrăvița, ținutul Tecuci, pe o iapă drept 10 galbeni, iar în 1692, Gheorghe Buga și alții vînd lui Stroescu jitnicerul, în satul Pungăcești, trei bătrîni drept doi boi, o vacă și 30 de lei¹³⁶.

Morile se vindeau la prețuri apreciabile : chiar în această regiune, unde numărul lor era atît de mare în comparație cu acela pe care îl găsim în alte ținuturi, ele nu puteau satisface în întregime nevoile populației, care de multe ori folosea rîșnițele. Morile aduceau un frumos venit proprietarului și în raport cu acest venit, valoarea lor era destul de ridicată. În anul 1585, jumătate dintr-o moară din satul Gligorești, așezat pe apa Putnei, se vinde pentru suma de 110 zloți tătărești¹³⁷, depășind astfel valoarea pe care o prezenta un sat întreg în aceeași epocă. În același sat se vinde în 1643 un vad de moară în preț de 90 de lei bătui¹³⁸.

Într-un document, datat circa 1650, se arată că Ioana, fata lui Nichita, vinde părintelui Ștefan „pe timp de mare foamete, un răzor în frunte cu partea din vadul morii și cu tot venitul, în preț de 8 lei“¹³⁹. Tot preotul Ștefan cumpără în 1650, „pe vremea foametei mari“, un vad de moară pe gîrla Putnei, cu trei ughi bani gata¹⁴⁰ și un alt răzor cu vad de moară, cu oîmp și cu tot venitul, pentru trei galbeni bătui¹⁴¹ ; dacă în 1657, același preot, Ștefan, cumpără în Țigănești, pe gîrla de sus a Putnei, un vad de moară pe care îl plătește cu o sută de lei¹⁴², putem să înțelegem cît de filantropică a fost activitatea desfășurată de el în anul marelui foamete, cînd locuitorii puși la grea încercare erau siliți să vîndă vadul de moară numai cu 8 lei.

Plata morilor se face uneori în natură, ca și la cumpărarea satelor ; astfel Telu din Budești vinde, în anul 1636, lui Curtu, staroste de Putna, un vad de moară la Mircești, drept un cal și două vaci¹⁴³, iar cam în același timp (1640—1660), jupînul Irimieș cumpără, în Șendrești jumătate de vad de moară și cu locul ce se va alege, în preț de 4 boi și 20 de oi¹⁴⁴.

De multe ori se cumpără părțile nealese ale unor răzeși în care se cuprindea și dreptul la un loc de moară. Alegerea părților de moșie înainte de ridicarea

¹³⁵ Arh. st. Buc., mss. 572.

¹³⁶ *Ibidem*.

¹³⁷ *Documente privind istoria României*, veac XVI, A. vol. III, doc. 344.

¹³⁸ Arh. st. Buc., m-rea Răchitoasa, VII/15.

¹³⁹ *Ibidem*, mss. 524, doc. 243.

¹⁴⁰ *Ibidem*, mss. 524/121.

¹⁴¹ *Ibidem*, mss. 524/123.

¹⁴² *Ibidem*, mss. 524/169.

¹⁴³ Document în colecție personală.

¹⁴⁴ Arh. st. Buc., m-rea Răchitoasa, VII/10.

morii era un drept consfințit de obiceiul pământului și el rezulta dintr-o justă concepție care urmărea ca părțile dintr-o răzășie să fie împărțite cât mai echitabil între copărtași.

Obligațiile țăranilor dependenți în regiunile de margine de la sudul Moldovei. Proprietatea mănăstirească ajunge să cuprindă suprafețe imense și uneori să depășească pe cea boierească în regiunea de margine de la sudul Moldovei. Și după cum știm, condițiile erau mult mai aspre și mai nemiloase pentru țăranimea șezătoare pe moșiile mănăstirești. Avea dreptate contele D'Hauterive, care fusese secretarul domnitorului Al. I. Mavrocordat, să spună despre țăranii din Moldova că ei sînt supuși pretutindeni, dar nicăieri nu sînt asupriți în supunerea lor cu atîta lipsă de măsură ca în mănăstiri ¹⁴⁵.

Golurile de populație care se vor produce în această regiune de margine, mai mult decît în alte regiuni, trebuie să le punem în legătură și cu metodele aspre care sînt aplicate de către egumenii stăpînitori sau de către arendașii moșiilor și satelor mănăstirești. De altfel, raritatea populației în bazinul inferior al Sireului poate fi dedusă și din numeroasele scutiri de dări ce se acordă, pe un timp limitat, locuitorilor străini de limbă sau celor fugiți de greul dărilor care consimțeau să vină îndărăt și să se așeze în așa-numitele slobozii. În ținutul Tecuciului, în apropierea vechiului hotar, găsim încă de pe timpul lui Duca vodă, astfel de drepturi acordate mănăstirii lui Aron vodă de a aduce în anul 1669, din țara turcească și din țara muntenească, oameni „fie ce limbă vor fi” pe care să-i așeze în siliștea de la Mierăști ¹⁴⁶.

Privilegiile privesc și pe cei fugiți din pricina dărilor; cartea lui Duca vv, din anul 1678, prin care învoiește diregătorul și vătămănușul de la Fîntîna din ținutul Tecuciului, „să aducă străini din țara muntenească, din Țara Ungurească, din țara turcească și din alte țări”, înglobează și pe locuitorii fugiți care urmează să fie scutiți de toate dăjdiile plătind numai cu rupta la Sf. Gheorghe și Sf. Dumitru ¹⁴⁷. Scutirile puteau să fie pe o perioadă mai scurtă, așa cum găsim în privilegiul acordat de Constantin Racoviță, la anul 1753, celor care se vor așeza în siliștea Dumbrăvița din Ținutul Tecuciului „oameni străini sau înstrăinați în alte țări”, unde șase luni vor fi scutiți, iar după aceea li se va fixa birul fiecăruia după puțința sa de către Neculai Hrisoveghi ¹⁴⁸. În 1705, Antioh Cantemir scutește mănăstirea Cașin, care stăpînea moșii și în sudul Moldovei, de toate dările către domnie, „numai vecinii ei să dea cîte 2 1/2 ughi pe an, precum și ceilalți vecini a ei fugiți în alte țări și vor veni înapoi să dea la fel”,

¹⁴⁵ Com. d'Hauterive, *Memoriu asupra vechei și actualei stări a Moldovei*, București, 1902, p. 155.

¹⁴⁶ Biblioteca Academiei, XCIX/58.

¹⁴⁷ Arh. st. Buc., m-rea Galata, 6/28.

¹⁴⁸ *Ibidem*, mss. 524, f. 33. Alimentarea regiunii cu populație adusă din țările vecine se continuă și în secolul al XIX-lea; în anul 1809 comișul Costache Conache face jalbă către boierii divanului să hotărască rînduiala birului pentru 25—30 de băjenari „sîrbi din țările turcești” care s-au așezat pe moșia sa numită Slobozia lui Conache. (Biblioteca Academiei, C II/60).

fiind mănăstirea sărăcită după însăși constatarea făcută la fața locului de către patriarhul Ierusalimului¹⁴⁹.

Înlesnirile ce sînt acordate pentru potolirea exodului nu pot ușura greaua situație a țaranului care lucrează pe moșiile acestor mănăstiri. În anul 1739, Grigore Ghica, domnul Moldovei, la intervenția mănăstirilor de sub munte, poruncește tuturor dregătorilor care sînt pe la ținuturi de margine, să apuce pe vecinii ce au fugit de la aceste mănăstiri „și să ia de la fiecare acolo unde i-o dovede, poslușania obișnuită ce au a lua m-rele de la dînșii pentru un stog de fîn și podvadă și să nu se mai găsească printre dînșii vreunul care să nu-i apuce de plată¹⁵⁰. Ne dăm seama din citirea acestei dispoziții domnești că numărul celor fugiți de pe moșiile mănăstirești era așa de mare, încît determină o acțiune comună a mănăstirilor pentru înfrîngerea îngrijorătorului exod.

Aceleași mănăstiri din Moldova obțin, la 21 ianuarie 1742, un așezămînt de la C. Mavrocordat, prin care se fixează obligația pentru fiecare om care nu este vecin și stă pe o moșie mănăstirească „la 12 zile pe an ori cu carul cu boi, ori cu palmele, ori cu sapa, după cum îi va porunci egumenul și să dea dijma locului după obicei“¹⁵¹. Așezămîntul acesta, confirmat de Ion Mavrocordat în 1745¹⁵², anunță o înăsprire a obligațiilor pe care țaranii le aveau față de stăpînii moșiilor, căci înainte de această dată, numai în mod excepțional domnul acorda mănăstirilor, sub formă de milă, dreptul de a obliga pe sătenii șezători pe moșiile acestora să lucreze un număr de 12 zile pe an.

Situația arătată ne este confirmată de documentul de la 1677, prin care Antonie Ruset întărește mănăstirii Bîrnova din Codrul Iașilor, mila avută de la domnia înaintași, ca locuitorii satului Ciorbești din ocolul Iașilor să lucreze mănăstirii cîte două zile pe lună în toți anii și să ia zeciuiala de pîine, fînaț, grădini și din tot venitul, iar sătenii să primească în schimb locuri de fînaț, în hotarul satului, acolo unde le vor arăta călugării¹⁵³. Este vorba, după cum se poate constata, de un privilegiu acordat în mod special acestei mănăstiri, prin care locuitorii sînt supuși la obligația de 12 zile pe an, încă de la jumătatea secolului al XVII-lea. Acest privilegiu, care este mai vechi și care vorbește de mila avută de la domnia înaintași, prezintă un deosebit interes pentru că mănăstirile cereau să li se acorde mărirea obligațiilor țaranilor șezători pe moșiile mănăstirești, așa cum cereau prin cunoscuta milă să li se acorde diferite ajutoare în natură, untdelemn, ceară, vin etc. ; este neîndoielnic că sîntem în fața unor metode folosite de mănăstiri, care ne explică totodată și calea pe care a putut pătrunde în concepția exploataților ideea măririi zilelor de muncă.

C-tin Mavrocordat desființează vecinia în Moldova, la anul 1749, după ce în Țara Românească o desființase cu cîțiva ani mai înainte, la 1746. Condiția juridică și socială a țaranului șezător pe moșia boierească sau mănăstirească

¹⁴⁹ Arh. st. Buc., mss. 628, f. 237.

¹⁵⁰ Biblioteca Academiei, CLXXXVII/155.

¹⁵¹ Radu Rosetti, *op. cit.*, p. 319.

¹⁵² Biblioteca Academiei, CLXXXVII/203.

¹⁵³ Arh. st. Buc., mss. 630, doc. 2.

totuși nu se îmbunătățește; deosebirea dintre vecini și ceilalți țărani dependenți se mai face încă, cei dinții fiind obligați chiar prin actul desființării veciniei de la 1749 să facă „cu nart 24 de zile, de om într-un an“, în timp ce cealaltă categorie de săteni rămâne să lucreze după așezământul de la 1742, adică 12 zile pe an¹⁵⁴.

Totuși faptul că în documentele ieșite din cancelariile domnești după 1749 nu se mai vorbește decît de obligația de 12 zile pe care o au toți sătenii față de boierul de care depind, indiferent de categoria socială din care au făcut parte, face să se creadă că chiar C-tin Mavrocordat a reglementat această situație printr-un urbariu care probabil a fost pierdut. În cronică atribuită lui Enache Kogălniceanu, fiind se vorbește de reforma lui C. Mavrocordat se spune „atunci au poruncit vodă cu mare hotărîre, să nu mai fie vecini de aici înainte, numai pentru că sed prin satele boierești și să hrănesc pe moșiile lor, să lucreze cîte 24 de zile boierilor vara și iarna; au să deie cîte doi lei de fieșcare casă și să lucreze cîte 12 zile pe an vara și iarna¹⁵⁵“.

Citatul de mai sus ne confirmă faptul că încă din timpul lui C-tin Mavrocordat a existat o dispoziție prin care se dădea posibilitatea ca numărul zilelor de clacă să fie redus de la 24 la 12; în adevăr, hotărîrile domnești care apar după această dată vorbesc numai de obligația de 12 zile pe care trebuie s-o presteze țărani șezători pe moșiile boierești. Astfel la 1761, Grigore Calimach vv, în cartea pe care o dă boierilor Constantin Coroiu paharnic și Simion Coroiu biv căpitan za darabani, hotărîște ca la moșia ce o au aceștia între ținutul Romanului și al Putnei „dincoace de Săret la Cetățuie, să aibă a lua din țarină cu pîine, din fînaț, din prisăci cu stupi, din 50 un stup și din tot locul cu tot venitul moșiei după obicei; așiderea și oamenii ce vor fi șezători pe această de mai sus numită moșie, să aibă a lua cîte un leu de casă pe an, iar care nu ar da bani, să aibă a luora boierescului cîte 12 zile pe an însă 6 zile pe iarnă și 6 zile pe vară, după hotărîrea testamentului ce s-a făcut cu sfat de obști, de la alți luminați domni de mai înainte“¹⁵⁶.

Din faptul că în documentul de la Grigore Calimach se vorbește de obiceiul boierescului de 12 zile, hotărît „cu sfat de obști și de la alți luminați domni“, se poate deduce că a existat un urbariu de care am amintit mai sus de la același domn C. Mavrocordat, prin care se prevedea reducerea zilelor de clacă și că hotărîrea Obșteștei adunări din 1749, referitoare la obligația de 24 de zile, nici n-a fost aplicată.

Desființarea veciniei a fost dictată de interesele de moment ale boierimii care, îngrijorată de fuga țăranilor de pe moșiile lor, a recurs la o măsură menită să potolească exodul care lua proporții din ce în ce mai mari; reforma lui Mavrocordat trebuie privită deci ca o măsură prin care se încearcă salvarea intereselor boierimii și nu ca pe un act izvorît din concepția umanitară a domnului Moldovei.

¹⁵⁴ Radu Rosetti, *op. cit.*, p. 459; *Istoria României*, vol. III, București 1964, p. 444.

¹⁵⁵ M. Kogălniceanu, *Cronicele României*, III, p. 214.

¹⁵⁶ „Spicuior în ogorul vecin“, II—III, 1924, p. 12.

La șapte ani după desființarea veciniei în Moldova, exodul peste graniță al țăranilor continuă în aceeași proporție și C. Racoviță este nevoit, în 1756, să vină cu noi măsuri pentru a determina pe cei fugiți să se întoarcă în țară ¹⁵⁷.

Satele de la margine se bucurau de o reducere la jumătate a zilelor de muncă ce trebuia să le facă locuitorii pe moșia unde erau șezători cu casa, rămânând, bineînțeles, ca zeciuiala și birurile să fie plătite după normele stabilite în general. Astfel, în hrisovul din anul 1766, al lui Grigore Ghica, se specifică obligațiile țăranului șezător pe moșia boierească; acesta trebuie să lucreze câte 12 zile pe an; satele ce vor fi pe marginea hotarului Moldovei, spune acest hrisov, „să lucreze pe jumătate, adică 6 zile într-un an, între vremi, cum și bani de a fi să dea pentru slujbă, pe jumătate să dea, adică câte 10 bani pe zi, iar dijmă să dea fieșticine din toate pe obicei ¹⁵⁸.

Hrisovul pentru boieresc al lui Grigore Calimach din 1768 menține obligațiile prevăzute de hrisovul lui Grigore Ghica, cu reducerile corespunzătoare a zilelelor de muncă pentru țăranii care sînt șezători pe moșiile de la margine; în cazul în care acești țăranii ar dori să-și plătească în bani ziua de lucru, ei vor da 20 de bani pentru fiecare zi în loc de 10 bani cît se prevedea în hrisovul lui Grigore Ghica ¹⁵⁹.

Privilegiul pentru reducerea zilelor de muncă ale țăranilor care se aflau șezători pe moșiile de la marginea țării a fost introdus prin Hrisovul arătat mai sus al lui Grigore Ghica, de la anul 1766; lucrul acesta ni-l dovedește o carte pe care domnul Moldovei Ion Calimachi o dă în anul 1759 egumenului mănăstirii sf. Ioan din Focșani, pentru dijmuirea moșiei Jorăști, ce este pe apa Putnei în Moldova. În această carte nu apar privilegiile referitoare la ținuturile de margine, despre care se vorbește în hrisoavele amintite, deși moșia era așezată chiar pe hotarul țării. Egumenul mănăstirii Sf. Ioan din Focșani este volnic după această carte, „să ia dijma din toate pe obicei din țară, din grădini cu legume și din prisăci cu stupi, însă din 50 unul, iar fiind mai puțin să ia câte o para de stup și oamenii ce vor fi șezători cu casă pe această moșie, ori să lucreze câte 12 zile pe an, însă șase zile de vară și șase de toamnă, ori să dea câte doi orți de toată casa după hotărîrea de obște, ce s-au făcut pentru toate mănăstirile ¹⁶⁰.

Ne dăm seama că, la 1759, nu erau cunoscute în Moldova privilegiile acordate locuitorilor de la margine; privilegiul a fost introdus prima oară în Moldova, de către Grigore Ghica, în hrisovul amintit de la 1 ianuarie 1766 ¹⁶¹.

Prin așezămîntul de la 3 ianuarie 1805, al lui Alexandru Moruzi, se sporesc considerabil obligațiile țăranilor față de stăpînii moșiilor și se reduc totodată suprafețele de pășuni și fînețe pe care boierul le pune pînă atunci în mod obișnuit la dispoziția țăranilor de pe moșia lui. Privilegiile acordate satelor de la

¹⁵⁷ Radu Rosetti, *op. cit.*, p. 460.

¹⁵⁸ *Ibidem*, p. 462.

¹⁵⁹ *Ibidem*, p. 466.

¹⁶⁰ Act în colecție personală.

¹⁶¹ Radu Rosetti, *op. cit.*, p. 462.

marginea țării se mențin totuși și după apariția acestui așezământ. Când Costache Conache răspunde în comitetul de reformă că în Moldova țărani pres-tează 24 de zile pe an¹⁶², el se referă la dispozițiile din așezământul Moruzi ; răspunsul acesta era dat unui organ care culegea date în vederea întocmirii Regulamentului Organic și Conache, ca reprezentant al moșierilor din această comisie¹⁶³, avea interesul ca în fixarea obligațiilor țăranilor să se ia în consi-derație situații cât mai exagerate.

Majoritatea cercetătorilor împărtășesc credința confirmată și de documen-tele din acea vreme că așezământul Moruzi n-a fost aplicat din cauza exage-rărilor pe care le conținea. În ceea ce privește situația țăranilor șezători cu casa pe moșiile de la margine care se bucurau de privilegiile amintite mai sus, aceasta nu era cîtuși de puțin clarificată ; exista, în adevăr, o reducere a zilelor de muncă, dar această reducere varia de la sat la sat și urma linia fixată de așe-zămintele din secolul al XVIII-lea, care stabilea pentru țăranii dependenți obli-gația de 12 zile pe an.

Un act din 1802 ne arată cum locuitorii din satul Mircești de la ținutul Putnei, ce sînt șezători pe moșia Rădulești a Zoiții Moruzi, soția domnitorului Moldovei, se învoiesc cu vechilul acestei moșii să facă pe an cîte zile opt, „adică primăvara la plug de arătură bucatelor doo zile și zile doo la coasa fî-nului și zile doo la secera bucatelor și doo zile toamna și să avem a da și cîte o găină“¹⁶⁴.

Deci obligația față de stăpînul moșiei era înainte de așezământul Moruzi de 8 zile, adică cu două zile mai mult decît ar fi trebuit să facă locuitorii de la marginea țării, dacă ținem seama de așezămintele anterioare care stabileau obli-gația de 12 zile pe an, pentru țăranii dependenți dinafara regiunilor de mar-gine. Avem totuși dovada că și după anul 1805, stăpînii moșiilor țineau seama în fixarea obligațiilor tot de vechile ponturi, nepomenind nimic despre așe-zământul lui Moruzi. Un document din anul 1806 este lămuritor în această privință ; egumenul mănăstirii Adam se plînge domnului țării că locuitorii ce șed pe moșia Vadu-Roșca a mănăstirii nu se supun a lucra ponturile gos-podăriei, precum lucrează și alți locuitori. Boierii însărcinați cu cercetarea acestui caz au adus și pe alți locuitori din satul Cracul și din satul Vulturul, tot de pe moșia numitei mănăstiri care la înfățișare „s-au arătat împotrivi-tori a nu lucra zilele obicinuite după ponturi, cerînd să dea bani, cîte doi lei de casă“. Dar vechilul mănăstirii neprimind ca locuitorii să dea bani în locul zi-lelor și dovedind că alte sate megieșite cu moșia nu dau bani, ci lucrează zile, au fost îndatorați și acești locuitori să lucreze șase zile pe an „după ponturile gospod., fiind locuințele lor asupra marginei“. Pînă la urmă, ne spune docu-mentul din 1806, fiindcă și cu această hotărîre s-au arătat tot nemulțumiți, pen-tru ca să nu mai rămîna cuvînt de împotrivire, vechilul le-a mai iertat două

¹⁶² A. Oțetea, *Geneza Regulamentului organic*, în *Studii și articole de istorie*, II, p. 392.

¹⁶³ Costache Conache făcea parte din comitetul de reformă, care a lucrat sub președinția consulului general rus Mincisky, în vederea pregătirii Regulamentului organic (A. Oțetea, *op. cit.*, p. 388).

¹⁶⁴ Act în colecție personală.

zile „rămânând ca să lucreze fieșticare gospodari ci șade pe moșia mănăstirii, numai câte patru zile pe an”¹⁶⁵.

Din faptul că în acest document se fixează pentru început obligația locuitorilor la șase zile pe an, specificându-se „după ponturile gospod”, deducem încă o dată că obligațiile prevăzute în așezământul Moruzi n-au fost niciodată aplicate și lucrul acesta este firesc; deoarece așezământul n-a căpătat niciodată putere de lege, el nefiind sancționat de Poarta Otomană, așa cum ne confirmă însuși generalul Kiselev, în adresa înaintată Sfatului cîrmuitor al Moldovei, în anul 1833¹⁶⁶.

Dar și fără dispozițiile asupraitoare din așezământul Moruzi, locuitorii din aceste părți o duceau greu și pentru a-și putea plăti birul și alte obligații erau nevoiți să se angajeze în grupuri mai restrînse și să presteze stăpînului moșiei diferite munci, în contul datoriilor ce le aveau. Astfel, un act din 1801 conține o învoială între 14 oameni din satul Mircești, șezători cu casa pe moșia Zoiței Moruzi și vechilul acestei moșii. Oamenii se obligă să aducă piatra, nisipul, cărămida, apa, precum și salahorii necesari pentru clădirea mănăstirii și unui han „ce-l face d-lui (vechilul) aice pentru măriia sa doamna”. În schimb, acești locuitori umnează să fie scutiți „din toate angariile ce vor fi pe alți locuitori, deosebit să ne mai ajute, se spune în act, la birul nostru cu șase sute de lei”¹⁶⁷.

Alți locuitori din Mircești se învoiesc în același an să lucreze „la niște pivnițe, un iaz și gîndul curții caselor” ce se fac de către serdarul Nicolae, tot pentru Zoița Moruzi, în schimbul a două stoguri de fîn ce sînt datori ei, la poșta Pereschivului și în schimbul altor podvezi și angale „cît va fi cu puțință a ne scădea”¹⁶⁸.

Pentru a face față impunerilor atît de împovărătoare, oamenii se angajează, după cum vedem, la munci grele, pentru ca proprietarul moșiei să-i ajute cu bani la plata birului. Aceleași situații le întîlnim și în alte sate din aceeași regiune; unii locuitori, pentru a scăpa de teroarea exercitată asupra lor de către stăpînii satelor, își părăsesc casele și fug în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, spre oraș. Este cazul locuitorilor de pe moșiile prințului N. Vogoride¹⁶⁹, ai cărui arendași recung la măsuri de o rară sălbăticie pentru a opri exodul locuitorilor spre oraș. Iată cîteva fapte petrecute pe aceste moșii, la cîteva ani numai după trecerea revoluției de la 1848, care făcuse să încolțească o rază de speranță în sufletul celor oprimați.

În urma plîngerii făcută în anul 1855 de frații Marcopol, arendașii moșiilor Slobozia Conachi (Plăcinta) și Nămolosa, împotriva a 14 locuitori care s-au strămutat în tîrgul Galați pîgubind în felul acesta dreptul proprietarului, pîrcălbăbia de Covurlui poruncește prîvighetorului să aducă pe acei locuitori înapoi

¹⁶⁵ Arh. st. Buc., m-rea Adam, IV/80.

¹⁶⁶ Radu Rosetti, *op. cit.*, p. 533.

¹⁶⁷ Act în colecție personală.

¹⁶⁸ Act în colecție personală.

¹⁶⁹ Întregul domeniu ce aparținuse marelui logofăt Costache Conache a fost moștenit de Neculai Vogoride, căsătorit cu fiica acestuia Ecaterina, cunoscută pentru atitudinea ei patriotică, în timpul frămîntărilor din preajma Unirii Principatelor, cînd soțul ei era cămăcar al Moldovei (Biblioteca Academiei, dos. nr. 2594, Nămolosa).

și să le dea câte 10 lovituri de bice, pentru că nu s-au strămutat după lege¹⁷⁰; în același an, arendașii plîngîndu-se pîrcălăbiei că unii locuitori de pe moșiile care le au în arendă, continuă să se strămute în alte locuri, pîrcălăbia intervine din nou și dă ordin privighetorului de Siret să-i aducă pe strămutați înapoi¹⁷¹.

După numeroase și grele piedici pe care le întîmpină, o parte din locuitorii din aceste sate capătă învoirea arendașului să se strămute în oraș; de data aceasta, pîrcălăbia face cunoscut privighetorului de Siret circulara Departamentului din Lăuntru, prin care se oprește strămutarea locuitorilor de la sate în orașul Galați; în același timp se face cunoscut și poliției respective „să dea strașnice porunci la bariera orașului, să nu mai lase să se stabilească în oraș locuitorii fugiți de prin sate, iar pe cei prinși să-i trimeată la pîrcălăbie¹⁷²”.

Acestea sînt faptele petrecute pe moșiile prințului Vogoride care între timp ajunge mare caimacam al Moldovei; sentimentele de revoltă ale celor oprimați se traduc prin numeroase plîngeri înaintate autorităților care rămîn mereu surde, atunci cînd nu iau măsuri chiar împotriva jăluitoilor.

Pierzînd încrederea în spiritul de dreptate al autorităților pămîntene, cîțiva locuitori din satul Slobozia Conachi, într-un moment de desperare, se plîng comandai de brigadă austriacă ce se găsea în Galați, arătînd că oamenii posesorului Marcopol i-a prins, i-a adus înapoi și ținîndu-i nouă zile în fiare, i-a bătut crunt; după nouă zile, arată plîngerea, scăpînd din închisoare, au luat femeile și au fugit iar la Galați, dar numitul posesor i-a adus din nou la moșie și-i schingiuește; jăluitoii cer acestor autorități îndurare. Autoritățile românești, fiind sesizate de către respectivul comandament de brigadă austriac, face cercetări și stabilește că cei trei locuitori fugiseră de pe moșia Slobozia Conachi, după ce au dat jalba de strămutare și înainte de a se aproba, iar bătaia, spune raportul pîrcălăbiei, „s-au dat și au fost închiși pentru că au vorbit de rău pe posesor”. După această simplă explicație, pîrcălăbia nu uită să dea dispoziții ca pe viitor să nu mai fie îngăduit locuitorilor „de a da jalbe către autoritățile străine¹⁷³”.

Urmărirea țaranilor care fug de pe aceste moșii continuă cu aceeași energie; în 1856 iunie 15, polițaiul orașului Galați raportează pîrcălăbiei că după plîngerea prințului N. Vogoride s-au prins șase fugari de pe moșia Nămolosa, iar pe ceilalți „caută să-i vîneze¹⁷⁴”. Același lucru se întîmplă și cu fugarii de pe moșia Slobozia Conachi, care sînt prinși în Galați și închiși pentru a fi trimiși la pîrcălăbie¹⁷⁵.

După cum se poate constata din situațiile expuse mai sus, obligațiile țaranilor se agravează pe măsură ce produsele pămîntului capătă o valoare mai mare. Imensele venituri realizate de moșieri în acest timp au ca efect tocmai înăsprirea

¹⁷⁰ Arh. st. Buc., A. N., MMDCCCLXXX/54 (1, 2).

¹⁷¹ *Ibidem*, 54 (5 și 6).

¹⁷² *Ibidem*, 54 (10).

¹⁷³ *Ibidem*, AN MMDCCCLXXX/65 Austria trimisese trupe în țară în urma unei convenții încheiate cu Turcia, la 14 iunie 1854 (T. W. Riker, *Cum s-a înfăptuit România*, p. 44).

¹⁷⁴ *Ibidem*, MMDCCCLXXX/54/32.

¹⁷⁵ *Ibidem*.

condițiilor și o prigoană sălbatică dezlănțuită împotriva locuitorilor șezători pe aceste moșii.

Pentru a ne da seama de veniturile imense pe care le aduceau moșiile în acest timp, este de ajuns să arătăm că numai în anul 1858, Vogoride, proprietarul moșiei Nămolosa, cunoscut prin samavolnicile îngăduite pe moșiile sale, încasează, în contul recoltei, o dată suma de 2 263 983 florini K. K., iar a doua oară 3 400 de galbeni. În primul contract prin care încasează suma de 2 263 983 florini, arată că banii îi ia pentru a-și îmbunătăți aceste moșii și satele de pe ele!¹⁷⁶

Relațiile agrare în regiunea de margine a Țării Românești. În Țara Românească evoluția relațiilor agrare prezintă variații mult mai mari decât acelea pe care le găsim în Moldova, iar în regiunea de margine a țării nu apar privilegiile pe care le-am cunoscut în regiunea de margine a principatului vecin. Totuși întâlnim și aici cazuri când în satele din apropierea hotarului, stăpînii de moșii reduc cu mult obligațiile intrate în uz sau cele fixate prin hotărârile domnești pentru locuitorii șezători pe moșiile boierești sau mănăstirești; faptul se datorește însă condițiilor locale care impun aceste reduceri și nu unor privilegii speciale acordate locuitorilor din această regiune.

În anul 1714, obligațiile locuitorilor șezători pe moșiile mănăstirii Măxineni, situată în apropierea hotarului, erau de trei zile pe an ca și în celelalte regiuni ale țării; pe timpul lui Grigore Ghica (1734), obligațiile locuitorilor șezători pe aceleași moșii ale mănăstirii rămîn tot trei zile pe an¹⁷⁷, deși în restul țării claca fusese simțitor sporită. Mihai Racoviță dă carte egumenului mănăstirii Rîmnic în 1744, prin care hotărăște ca toți oamenii șezători pe moșiile mănăstirii „să facă claca cea obicinuită într-un an zile șase și să dea dijma pămîntului după obicei și nimeni să nu aibă volnicie a pune vin, nici ispravnicul marginei, nici alți boiernași, nici căpitanul, nici pîrcălabul satului, nici vreunul din săteni, ci numai cîrciumile mănăstirii”¹⁷⁸.

Tot de la Mihail Racoviță există hrisovul din decembrie același an, prin care se dă volnicie episcopiei de Buzău ca toți oamenii de la Bonțești „ot sud Slam Rîmnic, șezători pe moșia sfintei episcopii, să facă claca ce s-a hotărît de domnia mea, într-un an de om, zile șase”¹⁷⁹.

Moșiile mănăstirii Rîmnic ca și satul Bonțești, fiind așezate în apropierea vechii granițe dintre cele două țări, din conținutul documentelor care se referă la aceste moșii și sate, ne dăm seama că ținuturile de margine din Muntenia nu se bucurau în acest timp de o reducere a zilelor de clacă.

Obligația de 12 zile legiferată de Constantin Mavrocordat în 1746 și reconfirmată de același domnitor în 1756 este menținută și de Alexandru Ipsilanti care stabilește în 1780, prin Pravilniceasca Condică, 12 zile de clacă pentru țărani șezători pe moșiile boierești¹⁸⁰; față de aceste obligații, în satele din

¹⁷⁶ Arh. st. Buc., A. N., CCXIII/4.

¹⁷⁷ Șerban Papacostea, *Relațiile agrare în Țara Românească, în prima jumătate a secolului XVIII, în Studii și Materiale de Istorie Medie*, vol. III, p. 247, 282.

¹⁷⁸ Arh. St. Buc., mss. 724, f. 1164.

¹⁷⁹ *Ibidem*, mss. 173, f. 34.

¹⁸⁰ *Istoria României*, vol. III, p. 630.

apropierea hotarului găsim în adevăr o reducere a zilelor de clacă, însă faptul se datorește, așa cum am arătat și cum poate dovedi documentul pe care îl reproducem mai jos, unor concesii pe care stăpînii moșiilor din aceste părți erau nevoiți să le facă, constrînși de lipsa mîinii de lucru și nu unor privilegii acordate ținuturilor de margine.

În anul 1816, locuitorii de pe moșia Milcovul, recunoscînd că „nu s-au supus pînă acum pentru clacă și celelalte drepturi ale stăpînului“, se roagă să nu fie osîndiți după pravilă... „și pentru această facere de bine ce ne-au făcut, de ne-au lăsat numai patru zile pe an, ne îndatorăm și noi a da toamna copii, fete la culesul viilor dumnelui ot Broșteni“. Deosebit de aceasta oamenii își iau obligația să dregă morile ce sînt pe Milcov și să dea ajutor la facerea coșurilor în zilele de sărbători¹⁸¹. Desigur că această învoială fiind din 1816, pravila la care se referă documentul este cea a lui Ipsilanti care a rămas în vigoare pînă la codul Caragea și care prevede, așa cum s-a arătat, 12 zile pe an. Reiese lămurit din această învoială, că sătenii așezați în satele de la margine, nu se bucurau de vreun privilegiu special față de ceilalți; reducerea obligațiilor se face de proprietar în urma refuzului oamenilor de a executa zilele prevăzute de pravilă și a situației speciale pe care o creează lipsa mîinii de lucru în această regiune¹⁸².

Dregători și judecăți la marginea țării. Între ținuturile de margine de la sudul Moldovei, Putna joacă un rol deosebit, prin așezarea sa strategică, prin vadurile cele mai importante de trecere în Țara Românească pe care le include, prin podgoriile renumite și morile care sporesc valoarea satelor așezate în această parte a țării. Pe la stărostia Putnei trec, în decursul timpurilor, boieri cu ranguri mari, cum au fost cronicarii Miron Costin și Ion Neculce¹⁸³. Cel mai vechi staroste de Putna pe care îl cunoaștem este Giurgea Bole, căruia Petre Rareș îi dăruiește în anul 1546, satul Sendrești, pe Putna, pierdut de Patie „în hielenie“¹⁸⁴. După șase ani, Bole continuă să fie staroste de Putna, deoarece

¹⁸¹ Arh. St. Buc., mss. 1261 doc. 22.

¹⁸² *Ibidem*.

¹⁸³ Din secolul al XVI-lea, de cînd apar în documente acești dregători și pînă în secolul al XIX-lea, în ținutul Putnei găsim în mod obișnuit o stărostie condusă de unul sau doi starosti. Totuși de la începutul secolului al XVII-lea, pînă la 1679, numeroase documente menționează pîrcălăbi la acest ținut; astfel în 1607, Constantin Movilă scrie lui Grigore Bucium, fost vornic, „pîrcălăb“ de Putna. Atît Irimia Dabija, cît și fratele său Istrate Dabija, viitorul domn, au fost pîrcălăbi de Putna, cel dintîi la 1630 și la 1631 cînd, după judecata unei pricini, întărește lui Vicol din Păunești moșie și un vad de moară „pentru ca să nu se mai pîrască unul pe altul înaintea pîrcălăbiei noastre“ (Arh. st. m-rea Brazi, XXX/1 și XXXI/1): Istrate Dabija apare pîrcălăb la 1642, cînd fratele său Erimia „ce-au fost pîrcălăb“ și cu mama sa Draga vînd „Dabijei pîrcălăbului“ locuri în satul Olășești (Ion Antonovici, *Doc. bîrlădene*, III, p. 280). În 1647, un anume Lupul Bucium, pîrcălăb de Putna, dă carte de judecată în pricina dintre feciorul și nepotul popii Savii, pentru o vie la Cruce. (Arh. st. Buc., mss. 572, f. 131). Alte documente menționează în anii 1659, 1675, 1679, pîrcălăbi la acest ținut. (Arh. st., m-rea Neamț, LXIX/40, Biblioteca Academiei, LXXXVII/126 și CXXXVIII/75).

Deducem din aceste mărturii că în cea mai mare parte a secolului al XVII-lea, au funcționat pîrcălăbi și nu starosti, la ținutul Putnei.

¹⁸⁴ Documente privind istoria României A., (veac XVI-I) doc. 437.

domnul Moldovei îl menționează în aceeași situație când îi întărește jumătate de moară în hotarul Țigăneștilor, pe apa Putnei¹⁸⁵; pe la conducerea ținutului Putna trec între 1630 și 1640, frații Eremia și Istrate Dabija cu titlu de pîrcălăbi.

Miron Costin, după ce ocupă cele mai importante dregătorii ale țării care culminează cu cea de mare logofăt, este trimis de domnul Moldovei staroste tocmai la extremitatea țării, la Putna. Faptul are semnificația lui, Constantin Cantemir, bănuindu-l pe marele cronicar de legături tainice cu polonezii¹⁸⁶. Într-un document din anul 1688, prin care domnul Moldovei întărește părțile de ocină și de cumpărătură ce le are mănăstirea Sf. Ioan din Focșani, în sat la Bodești, se arată că hotarnica acestor locuri „este făcută de dumnealui Miron Costin ce-au fost logofăt mare, staroste de Putna; și documentul ne informează că „au mers dumnealui Miron Costin în sat la Bodești, ci este la ținutul Tecuciului și au făcut căutare de amănuntul tuturor direselor ce are svînta m-re¹⁸⁷.

Cărturarul, frământat de marile probleme ale țării, care reușise să redea în pagini atât de simțite o parte din istoria zbuciumată a Moldovei, este silit să îndeplinească, cu trei ani înainte de tragicul său sfârșit, o muncă ce nu era pe măsura preocupărilor și nici a posibilităților sale. La 11 mai 1688, cronicarul mai îndeplinea funcția de staroste la Putna, deoarece, la această dată, domnul Moldovei îi poruncește să facă cercetare pentru o jumătate de sat din Soldești, partea Bătineștilor, vîndută de Irimia, tatăl lui Pătrășcanu, lui Teodosie fost mitropolit¹⁸⁸. Acestea sînt primele documente cunoscute prin care se poate stabili în mod concret că, la 1688, Miron Costin continua să-și desfășoare activitatea sa la stărostia Putnei.

După Miron Costin, altă figură a marilor noștri cronicari, Ion Neculce, ocupă funcția de staroste al ținutului Putna. Il găsim în această situație în anii 1734 și 1735, sub domnia lui Constantin Mavrocordat, cînd își pierde vornicia fiind înlocuit cu Iordache Cantacuzino Deleanul¹⁸⁹.

Trecerea lui Neculce pe la stărostia Putnei, după ce ocupase ca și Miron Costin cele mai înalte trepte în conducerea țării, se datorește deci unor împrejurări silite și nu dorinței cronicarului care își recapătă vornicia imediat ce Constantin Mavrocordat părăsește tronul Moldovei. La Focșani, Neculce avea o soră ce fusese căsătorită cu Done, marele căpitan de margine al Țării Românești, cu care nu știm dacă era acum în bune raporturi, socotind după felul cum aceasta se plînge în 1723, după moartea soțului ei, pentru nedreptatea ce a avut de la fratele ei Ioan hatmanul și de la cumnatul ei Ștefan Luca, logofătul „pentru moștenirea frățească ce mi-au rămas de la răposaii părinții noștri“¹⁹⁰.

¹⁸⁵ Documente privind istoria României A., (veac XVI-II), doc. 34.

¹⁸⁶ Miron Costin, *Opere*, ed. P. P. Panaitescu, p. 12.

¹⁸⁷ Act în colecție personală.

¹⁸⁸ Arh. st. Buc., m-rea Brazi XXIX/3. Satele menționate se găsesc în ținutul Putnei.

¹⁸⁹ Iulian Marinescu, *Documente relative la Ioan Neculce*, în „Buletinul comisiei istorice a României“, vol. IV, p. 12. Autorul studiului nu precizează data la care cronicarul a condus Stărostia Putnei.

¹⁹⁰ Biblioteca Academiei, CXX/105.

Cunoaștem din timpul cît Neculce a ocupat această dregătorie o carte a lui Constantin Mavrocordat din 1734, către starostele de Putna, ca să judece pe popa Vasile Chiper care a ținut pe seama sa veniturile bisericii Vicol din Focșani, o altă carte a aceluiași domnitor, prin care poruncește lui I. Neculce, staroste de Putna, la 12 ianuarie 1734, să cerceteze pricina dintre mănăstirea Secul și razeșii din Cofești, și o hotărîre din anul 1735, dată de însuși Neculce în pricina dintre Timoftei feciorul popei Dumitru din Bălești și Lupul Dabija, pentru o moară făcută de popa Dumitru pe hotarul Țifeștilor¹⁹¹.

Găsim în această carte de judecată a lui Neculce particularitățile de limbă și stil care dau atîta farmec paginilor din cronica sa. Fraza iese și aici din tiparul obișnuitelor rapoarte oficiale seci, devine curgătoare și își capătă naturaleța izvorîită din înțelepciunea și simțul artistic al sfătosului croniciar; „iar mai pe urmă, scrie el, s-au sculat Murguleț și Lupul Dabija și-au făcut moară de isnoavă în același loc și nu primesc pe popa Timoftei să-i facă parte și lui și țin ei numai în puterea lor și s-au dus preotul Timoftei de au jăluit înaintea mării sale lui vodă, pe verii lui pe Murguleț și pe Dabija, pentru acest lucru, pentru această strîmbătate ce arată mai sus și măriă sa au rînduit la noi ca să luăm sama“¹⁹².

Marele căpitan de margine. Pentru problemele ce se refereau la paza hotarului și la neînțelegerile ivite în regiunea de margine exista atît în Moldova, cît și în Muntenia, un dregător care se numea vel căpitan de margine. În Moldova apare prima dată într-un act de vînzare, redactat la Focșani în 1686; printre martorii care confirmă vînzarea găsim și pe Mitre, căpitanul cel mare de margine¹⁹³. În anul 1701, Constantin Duca, domnul Moldovei, poruncește lui Ion Tălăbescu, staroste de Putna și lui Ivan, mare căpitan de margine, să aleagă și să stîlpească partea de moșie a m-rii Dumbrăvița și să împlinească dijma luată de un anume Rusul din partea m-rii; de asemenea să cerceteze dacă din pricina morii din Dimaci a Rusului nu mai poate funcționa moara mănăstirii¹⁹⁴. Într-un act de vînzare a moșiei Rădulești (azi în raionul Focșani) din anul 1711, găsim între martorii prezenți și pe un Ion căpitan de margine mare¹⁹⁵. Același dregător apare într-un ordin al pîrcălăbiei de Galați, din anul 1798, prin care se poruncește căpitanului de margine să împlinească de la vinovați, pagubele pricinuite semănăturilor din satul Cuca ale m-rei Mavromolu¹⁹⁶. Vrancea fiind o regiune de margine, vornicul de Vrancea îndeplinește uneori și funcția de mare căpitan de margine¹⁹⁷; într-un document din anul 1785, un Ioan Avram apare cu titulatura de „biv vornic za Vrancea, căpitan de margine“.

Atît vornicul de Vrancea, cît și starostele de Putna, cel dintîi, cum am văzut, exercita uneori și atribuțiile marelui căpitan de margine, aveau pe lîngă

¹⁹¹ Biblioteca Academiei LXII/4.

¹⁹² *Ibidem*.

¹⁹³ T. Bălan, *Documente bucovinene*, III, 1937, p. 77.

¹⁹⁴ Arh. st. Buc., mss. 524, doc. 30.

¹⁹⁵ Act în colecție personală.

¹⁹⁶ Arh. st. Buc., mss. 534, doc. 37.

¹⁹⁷ Act în colecție personală; vezi și A. Sava, *Documente putnene*, II, p. 27.

obligățiile administrative și judecătorești și pe acelea de supraveghetori ai frontierei, trebuind să înainteze domnitorului rapoarte informative în legătură cu faptele care se petreceau în principatul vecin¹⁹⁸.

În Țara Românească, marele căpitan de margine apare documentar în anul 1662, într-un act în care Dumitrașcul, căpitanul de margine, cumpără două pogoane de vie în dealul Drăgăneștilor¹⁹⁹. În 1697 găsim vel căpitan de margine al Țării Românești pe Costin, feciorul Nenului, un moldovean care obținuse izbânzi în calitate de conducător al cazacilor, alături de Brîncoveanul când acesta fu silit să întovărășească pe turci și tătari în Ardeal, la anul 1690²⁰⁰; mai cunoaștem, în timpul lui C-tin Brîncoveanul, pe Radul Dudescu, vel căpitan za margine, care în 1705 primește de la domnie ordinul să facă o cercetare în legătură cu plîngerea făcută de egumenul mănăstirii Râmnic împotriva unor oameni care încălcă drepturile acestei mănăstiri²⁰¹.

În Țara Românească, marele căpitan de margine are atribuții mult mai cuprinzătoare decât cel din Moldova; astfel, în 1706, cu prilejul întrunirii de la Focșani a delegațiilor munteni și moldoveni pentru așa-numita așezare a ponturilor, alături de boierii delegați de C-tin Brîncoveanul, îl găsim și pe biv vel comis Donea Dămian „vel căpitan de marginea Țării Românești“, în timp ce delegația formată de domnul moldovean nu cuprinde pe acest dregător.

Același Done Dămian, într-un document din anul 1705, învoiește pe egumenul mănăstirii Măxineni să strângă oameni străini la satul m-rii „cît va putea de mulți fără de bir și fără de gîlceavă“²⁰². Acest act, prin care căpitanul de margine aprobă un privilegiu, pînă acum în competența numai a domnului țării, ne poate da o idee despre autoritatea și atribuțiile pe care le avea în regiunea de margine a Țării Românești acest dregător. În ceea ce privește atribuțiile căpitanului de margine de aici, ele pot fi în parte deduse și dintr-un document de la C-tin Mavrocordat; în anul 1739, acest domnitor primind o plîngere prin care egumenul m-rii Măxineni se jeluia „pentru călărași și pentru alți oameni care sed pe moșia mănăstirii, că n-ar fi vrînd să-și dea suhatul pentru vite și să clăcuiască după cum iaste obiceiul și călărașii nevrînd ca să deie, ar fi îndărătnicind și alți oameni a nu da“, C-tin Mavrocordat se adresa în felul acesta lui Scarlat vel căpitan de margine; „fiind căpitan de margine, de ce să îngăduiești să facă silnicii ca acelea măsăstiri(i), încă mai vîntos fiind ei călărași... Să faci dreptate cu acei călărași ce strică zăgazul morii și cu ceilalți ce nu vor să-și dea obiceiul moșiei“²⁰³.

Mulți dintre căpitanii de margine din Țara Românească apar cu proprietăți în regiunea de margine a Moldovei; astfel, în 1702, un Ion și frate-său Mirăuță

¹⁹⁸ A. Sava, *op. cit.*, p. 26.

¹⁹⁹ Arh. st. Buc., Mitropolia Țării Românești, CL/5.

²⁰⁰ I. Neculce, *Letopisețul Țării Moldovei*, p. 181. Din 1697, există zapisul lui Mihai Zlătarul prin care se vînd el, femeia și copiii lui, să fie robi lui Costin Nemul, vel căpitan de margine (Biblioteca Academiei, LXXXIX/192).

²⁰¹ Arh. st. Buc., mss. 724, p. 1113.

²⁰² Biblioteca Academiei CXXVII/3; vezi în această problemă și C. C. Giurescu, *Istoria Românilor*, vol. III, partea a II-a, p. 760.

²⁰³ *Ibidem*.

și alții din Nănești-Moldova, dăruiesc vel căpitanului za margine al Țării Românești Radul Dudescul, un vad de moară în apa Siretului²⁰⁴. După doi ani, 10 familii din Nănești-Moldova vînd aceleiași căpitan de margine „toată partea lor cît iaste de înconjoară apa Sirețelului, care loc este în Țara Muntenescă la Râmniceni²⁰⁵ ; după cum vedem, Radul Dudescul s-a prevalat de dania făcută de frații Ion și Mirăuță, din Nănești, pentru ca mai tîrziu să le cumpere toate pămînturile pe care ei și familia lor le aveau în Muntenia.

Începînd de la anul 1728, marele căpitan de margine apare în documentele din Țara Românească cu numele de ispravnic al marginii²⁰⁶. În primii ani după schimbarea titulaturii acestui dregător, documentele îl mai numesc cîteodată, probabil, în virtutea obișnuinții, tot mare căpitan de margine²⁰⁷. Începînd de la 1740, el apare numai cu titulatura de ispravnic al marginii avînd aceleași atribuții ca și marele căpitan de margine. Iată cîteva din pricinile care cad în competența acestui dregător, după ce a fost învestit cu noul lui titlu ; în 1733, un Iordache „sin Radului“ se plînge domnului țării că, fiind la Focșani, „i-au ars casa și neavînd unde șede a s-au dus la o vie, dar și acolo s-au pomenit cu foc. Arzînd și această casă cu toate acareturile, s-au dus la tîrg la Rîmnic, la niște cumnate a lui. Dar așezîndu-se acolo, iar i-au dat foc, de au ars și acea casă“. Bănuind pe țiganii vistieresei Maria, domnul poruncește ispravnicului marginii să cerceteze²⁰⁸. În 1749, Panaitache vel agă, ispravnicul marginii, dă carte de judecată către Mihail egumenul m-rii Aninoasa ca să stăpînească tot hotarul Urecheștilor²⁰⁹, în 1754, Dediul Codreanu, ispravnic al marginii, hotărăște tot prin carte de judecată ca Nicolae Gramaticu să-și stăpînească via ce o are la Vîrtișcoi²¹⁰, uneori ispravnicii de Rîmnic judecă pricini și dau decizii de stăpînire a unor locuri în aceleași sate de margine, unde găsim și hotărîri de același fel, date de ispravnicii marginii²¹¹.

Din mărturiile citate putem constata că amît în Moldova, cît și în Țara Românească exista un căpitan de margine, însărcinat cu rezolvarea neînțelegerilor dintre stăpînii de moșii și țărani dependenti de aceștia, cu executarea hotărîrilor referitoare la împotrivirile țărănilor și cu organizarea pazei hotarului dintre cele două țări. În Țara Românească, marele căpitan de margine, care de la jumătatea secolului al XVIII-lea ia numele de ispravnic al marginii, judecă pricinile ivite în satele de sub jurisdicția sa și poate hotărî prin cărțile de judecată în problema stabilirii și atribuirii hotarului unui sat sau, așa cum am văzut, în unele cazuri dă aprobări pentru aducerea oamenilor străini în slobozii, act care intra altădată numai în competența domnului țării.

²⁰⁴ Biblioteca Academiei, XV/70.

²⁰⁵ *Ibidem*, LXX/18.

²⁰⁶ Arh. st. Buc., mss. 130 f. 25, Carte de judecată a ispravnicului marginii, Iordache, în pricina dintre egumenul Varlaam de la schitul Urechești a Ion Gurău din anul 1728.

²⁰⁷ *Ibidem*, Cartea de judecată din 1729, a lui Alexie mare căpitan de margine.

²⁰⁸ Biblioteca Academiei, CLXIII/46.

²⁰⁹ Arh. st. Buc., Mitropolia Buc., P. 88/42.

²¹⁰ Arh. st. Buc., mss. 464, f. 67.

²¹¹ *Ibidem*, Mitropolia Țării Românești, P. 88/42.

Judecata la margine. Când proprietatea care făcea obiectul unei neînțelegeri depășea regiunea de margine a Moldovei, întinzându-se și în Muntenia, se făcea judecată la margine cu boieri din ambele principate. Deși cazurile sînt destul de rare, ele pot fi întîlnite totuși în unele împrejurări. Prima judecată de acest fel pe care o cunoaștem are loc în anul 1686, iar pricina, așa cum rezultă din documente, era următoarea; Rusul, fiul lui Strat, vinde mănăstirii Dumbrăvița partea lui de moară și din vadul podului ce umblă la Crac, peste Siret, drept 40 de lei care îi sînt plătiți în bani și în natură. Este interesant pentru timpul cînd se face plata felul cum sînt prețuite vitele, vinul și bucatele cu care este acoperită suma de 40 de lei; „șapte lei bătuți ce i-au dat bani și o iapă drept nouă lei bătuți și două vaci drept 13 lei și cincizeci de vedre de vin drept șase lei bătuți și giunătate și 20 de merțe de pîine drept cinci lei“²¹².

După facerea învoielii, Rusul „fărăimă“ actul și atunci egumenul mănăstirii, plîngîndu-se domnului țării, acesta hotărăște judecata pricinii la margine; „Și ne-am pîrit, spune Rusul în actul prin care își recunoaște vina, și măria sa ne-a trimis la margine să ne socotească boierii și ne-au socotit boierii din Țara Muntenescă, dimpreună cu boierii din Țara Moldovei și s-au aflat că au cheltuit părintele Nichifor la mănăstire 613 lei“²¹³.

În urma acestei judecări, Rusul este silit să dea mănăstirii un nou act în locul celui stricat și să plătească suma enormă pentru timpurile acelea de 613 lei, care reprezintă cheltuielile făcute cu procesul și despăgubirile pretinse de mănăstire, de 15 ori mai mari decît suma încasată de vînzător. Executarea hotărîrii este de o asprime care impresionează; un Andronic, fost stolnic, raportează domnului țării măsurile luate față de Rusul pentru a obține suma de 613 lei, ce trebuia plătită lui Nichifor egumenul m-rii Dumbrăvița; „ci eu văzînd răs-puns măriei tale, scrie Andronic, am mînat și au luat boi, vacă și le-am dus la Focșani și am urmat oameni buni și am pus boț bucatelor și s-au plătit pe ațiția bani de 243 lei, iar pe cîți bani au rămas, eu am închis pe dînșii ca să dea banii“²¹⁴.

Tot cam în același timp cunoaștem o judecată la margine, cerută de egumenul mănăstirii Sf. Ioan din Focșanii munteni. Acesta se plînge că un popă Ilie, din Focșanii Moldovei, a făcut o moară pe locul Țării Românești din același oraș, care îneacă moara mănăstirii. Iordache Cantacuzino, vel spătar, hotărăște, în anul 1687, să se judece pricina la margine de către trei boieri din Moldova și trei din Muntenia. Boierii constată la fața locului că popa Ilie, cînd au pus această moară pe pămîntul Țării Românești, „n-au întreat nici pe un moșnean nici de sus nici de gios ci o au pus din sila lui și fără nici o socoteală“²¹⁵. În consecință, judecata hotărăște să fie spartă moara lui popa Ilie, care îneacă moara mănăstirii.

²¹² Arh. st. Buc. mss. 524, doc. 24.

²¹³ *Ibidem*, doc. 19.

²¹⁴ *Ibidem*, doc. 20.

²¹⁵ *Ibidem*, mss. 464, f. 172.

Regiunile de margine care au făcut obiectul acestei expuneri prezintă unele aspecte deosebite atât prin așezarea lor în zona hotarului dintre cele două principate, cât și prin resursele apreciabile de venituri pe care le prezintă, în primul rând, satele situate în partea moldovenească a marginii. Mișcările de populație iau o amploare mai mare aici la extremitatea țării, unde diferența nivelului de viață existent în fiecare din cele două țări poate fi mai ușor percepută de locuitorii șezători în aceste părți ; pe măsură ce obligațiile și constrângerile fiscale se înăspresc, acestea acționează asupra locuitorilor ; curentul migrator se îndreaptă înspre țara unde condițiile de viață sînt mai acceptabile. Prima indicație a migrațiilor continue ne-o dau satele cu numiri identice, așezate de o parte și de alta a hotarului, fenomen care presupune roiri peste graniță ale populației din bazinul inferior al Siretului ; dovadă că pe linia hotarului unde populația prezintă stabilitate nu apar astfel de sate dublete, o găsim în Vrancea răzășească, unde nu întîlnim astfel de situații.

Mișcările de populație dintr-o parte în alta a hotarului ne sînt atestate și de documentele vechi ; încă de pe timpul lui Matei Basarab găsim locuitori așezați în Țara Românească la Cîrlige, pe marginea hotarului, „fugiți din pămîntul Moldovei de dajdia domnească”²¹⁶. Alți locuitori plecați de la Rucăr și Dragoslavele din Țara Românească se așază în satul de graniță Soveja la începutul secolului al XVII-lea ; deplasările de populație dintr-o parte în alta a hotarului continuă pînă tîrziu. În 1832 cunoaștem o intervenție a divanului pentru aducerea locuitorilor fugiți de pe moșia Blahna din Moldova și stabiliți în satul Corbul din Valahia (în apropierea graniței) și a celor fugiți din Valahia și stabiliți pe moșia Țigănești a vornicului Costache Conache. O adresă a vorniciei „din Lăuntru” arată că aceste persoane trebuie lăsate unde s-au stabilit deoarece întoarcerea lor este legată de mari greutăți²¹⁷.

Fuga populației dintr-un principat în altul este urmată, în mod firesc de unele înlesniri ce se acordă oamenilor străini care se vor așeza în așa-numitele slobozii. În regiunile de margine cunoaștem astfel de privilegii domnești acordate în Moldova oamenilor ce se vor așeza pe moșiile mănăstirii Dumbrăvița²¹⁸ și ale lui Costache Conache, iar în Țara Românească celor ce se vor așeza pe moșiile mănăstirii Măxineni din jud. Râmnicul Sărat²¹⁹.

²¹⁶ Biblioteca Academiei, C VIII/18.

²¹⁷ Arh. st. Buc. A. N., CLXXXVII—82.

²¹⁸ *Ibidem*, mss. 524, doc. 41.

²¹⁹ În 1684, egumenul mănăstirii Măxineni obține aprobarea de la Șerban vv „să strîngă 20 de oameni străini din altă țară” (Biblioteca Academiei CXXVII/79) ; în 1705 marele căpitan de margine al Țării Românești învoiește mănăstirea Măxineni să strîngă oameni cît va putea de mulți „numai să fie oameni străini, moldoveni, unguri și alte neamuri (*Ibidem* CXXVII/3). Grigore Ghica vv scutește de orice dăjdi și orînduiei ale visteriei, în 1752, „pe 20 liude străini care au venit de s-au așezat în țară pe lîngă m-reă Măxineni iar în 1753, domnul Țării Românești iartă de dăjdiile visteriei pe 20 liude străini care au venit din străinătate de s-au așezat pe lîngă sf. mănăstire”. (*Ibidem*, CXXVI/174 și CXXIV/151).

În această parte a marginii muntenești, mănăstirea Măxineni stăpînea moșiile : Măxineni, Broșteni, Somești, Ciorani, Schiopeni, Plopeni etc., (*Ibidem*, CCCLXXI/12).

Pătrunderea boierimii în aceste regiuni s-a făcut după reguli care nu suferă abateri ; au fost cotropite, în primul rând, satele cu venituri mari și numai în măsura în care acestea au fost lichidate s-a trecut și la cotropirea celorlalte.

Satele așezate pe valea Putnei, prin bogăția lor, stau toate la același nivel al preferințelor boierești și pentru aceste motive infiltrarea s-a produs aici într-un fel pe care nu-l întâlnim la celelalte așezări din regiune ; cele mai multe din aceste sate, având în afară de mori și vii care fac parte din podgorii repute, pătrunderea în aceste locuri s-a făcut pe suprafețe reduse, care a sporit mult numărul boierilor cu proprietăți în același sat ; în aceste cazuri nu mai poate lua naștere starea integrală de dependență cu obișnuitele obligații față de stăpînul satului. Cum s-a arătat, documentele menționează puține sate pe valea Putnei între Vidra și Bizighești încăpute în secolul al XVII-lea în întregime pe mîna unui singur stăpînitor. Faptul creează situații speciale și explică oarecum evoluția unor așezări, cum sînt Olișăști, Bolotești, Găgești și Vitănești, așezate pe valea Putnei, care apar în rîndul satelor clăcășești în secolele XVII—XVIII, iar mai tîrziu în secolul al XIX-lea, documentele le menționează răzășești²²⁰.

În bazinul inferior al Siretului, de la vărsarea Șușiței în Siret și pînă la Nămoloasa, pe marginea care aparține Moldovei, două sate Nănești și Suraia continuă să rămînă răzășești pînă la reforma lui Cuza ; fenomenul apare destul de interesant, iar mărturiile cunoscute pînă acum nu ne dau posibilitatea să explicăm în mod satisfăcător procesul evolutiv care a determinat această situație într-o zonă unde toate celelalte sate apar aservite. Nu este întîmplător faptul că într-o statistică din 1856, Suraia apare cu cel mai mare număr de gospodării din întreaga regiune de margine a Moldovei, iar Năneștii vin după Jariștea, sat tot răzășesc, așezat lîngă Odobești.

În ceea ce privește situația satelor mărginașe din Țara Românească, acestea apar, așa cum s-a arătat, toate aservite, iar o analiză mai largă a felului cum au fost cotropite rămîne să o facem cu alt prilej.

²²⁰ Arh. st. Buc., Ministerul Cultelor și Instrucțiunii, 1856, dosar 1381.